

VÅRE
ROVDYR

Nr. 3-4/2002

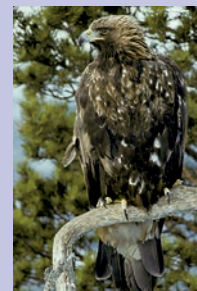
Årgang 16

Forsidefoto:
Ung kongeørn,
Troms

Foto:
Per J.
Tømmeraaas

Baksidefoto:
Kongeørn,
Buskerud

Foto:
Åge
Midtgard

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Prod.
Stens trykkeri

Opplag
2.300

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Kommentar 66

Kongeørn og rein
på Finnmarksvidda 68

Side 78:
Pungulven
gjenskapes

Oteren - et trafikkoffer? 82

Revestreker 85

Side 86:
Ulvehater dømt for
telefontrakasseri

Elektriske gjerder
mot rovviltskader 92

Vargsymposiet 2002 94

Bløff om sauetall 97

Bøker 100

Motstående side: Gaupe i innhegning, Langedrag,
Buskerud. Foto: Viggo Ree

Fylkesmennene fortsetter nedslaktingen av gaupe - DN holder seg taus

Den fylkesvise forvaltningen av gaupe har spilt fallitt og er under enhver kritikk. Gjennom kvotejakta for 2003 fortsetter fylkesmennene nedslaktingen av gaupe. Uten å foreta seg noe lar Direktoratet for naturforvaltning (DN) denne dramatiske utviklingen fortsette.

I mange tradisjonelt gode gaupefylker er bestanden utradert eller brakt til et minimum. Norge har igjen vist verden at vi ikke klarer å forvalte en truet dyreart på en profesjonell måte. Reduksjonen er så stor at rovviltkonsulenten i Oppland så seg nødt til å gå ut i media for å få fram fakta før den planlagte kvotejakta ble satt i gang. Foreningen Våre Rovdyr (FVR) har fulgt utviklingen i gaupeforvaltningen de siste årene med stor uro, og gang på gang bedt myndighetene basere avskytingen på føre-var-prinsippet.

Stortinget vedtok i 1997 en rovviltmelding som klart og tydelig sier at Norge skal ha en levedyktig bestand av gaupe. Det ble den gang anslått at bestanden var på 500-600 dyr. To år senere hadde omfattende avskyting under kvotejakta redusert stammen, og arten ble opprettholdt på den norske rødlista som ble offentliggjort samme året.

Den 29. desember 2002 kunne vi lese i Dagbladet at den norske gaupestammen talte 600-700 individer i 1997, og at det i dag bare var ca. 350 dyr tilbake. Opplysningene stammet fra NINA-forskeren Reidar Andersen. Allikevel mente han at arten ikke var direkte truet. Forskeren opplyste at nye bestandsoversikter for alle de store rovdya ville bli lagt fram i februar. NTB laget en pressemelding basert på Dagbladet-oppslaget, og denne ble sendt ut til alle mediene. Under overskriften «Halvert gaupebestand på fem år» ble denne reportasjen gjengitt i Aftenposten og flere andre aviser dagen etter. Tekst-TV brakte også nyheten, som ble lagt merke til av hundretusener av nordmenn. Gaupe var dagen etter «ikke truet» - for ordet direkte hadde falt ut på veien til NTB! Vi er klar over at pressefolk kan kludre til uttalelser og informasjon, men ingen korrigeringer av tall kom i avisene i dagene som fulgte.

Om lag tre uker senere la NINA-forskerne Brøseth, Odden og Linnell fram en rapport om gaupestammens utvikling de siste årene. Nye beregningsmodeller hadde ført til lavere bestandstall på slutten av 1990-årene. Dessuten gikk disse helt tilbake til 1996 - med 400-500 dyr som det nye bestandsestimater. Dette året var det færre gauper enn i 1997. Dermed ble bestandsreduksjonen fram til 2002 mindre - med 300-350 norske gauper. Men det mange ikke har fått med seg er at alle tallene dreier seg om bestanden før jakt - altså januar-tall fra de 7 årene. Går man nærmere inn i rapporten viser tallmaterialet 320-332 gauper i Norge i januar 2002. Under den etterfølgende jakta ble 92 gauper skutt. I tillegg mistet noen dyr livet på grunn av trafikk og skabb. Før yngletiden kan det derfor ikke ha vært mer enn rundt 220-230 gauper igjen. Med den årlige bestandsveksten på 15 % tilsier det rundt 250-270

dyr foran jakta i 2003, da ytterligere 85 skal felles. Selv med nedjusterte bestandstall for 1990-årene er reduksjonen fram til januar 2003 ikke så langt unna en halvering.

På bakgrunn av de alarmerende bestandstallene fra flere fylker sendte FVR i slutten av desember 2002 et brev til DN, der vi ba dem stoppe den tillyste kvotejakta for gaupe vinteren 2003. FVR ba for øvrig DN viderefremme vårt syn til fylkesmennene. Dette ble ikke gjort, og FVRs forslag om null-kvoter kom derfor ikke med i høringsrundene. Myndighetenes vedtak om å fjerne minst 85 dyr fra den synkende norske gaupestammen i 2003 viser med all tydelighet hvordan denne forvaltningen styres av jeger- og næringsinteressene.

I Nord-Trøndelag ble det med offentlig støtte iverksatt en fylkesregistrering av gaupe dagen før jakta startet. Omkring 500 medlemmer av de lokale jeger- og fiskerforeningene var med i registreringen. Dette resulterte i at et halvt tusen potensielle gaupejegere - med betaling (!) - fikk full oversikt over hvor fylkets gauper befant seg. Jakta tok derfor bare tre dager, og resulterte i at det ble skutt ett hunddyr mer enn kvota. FVR vil be DN om at en siste dato for registrering av antall individer og familiegrupper blir lagt til minst 14 dager før gaupejakt iverksettes.

Grundig sporing og kartlegging i dagene før jakta, optimale sporingsforhold ved jaktstart og hundrevis av jegere spredt ut i gaupeterrenget - med opp til 76 mann i ett jaktlag - resulterte i at det ble skutt 17 gauper i Hedmark den første helga. Fylket hadde fått tildelt 16 dyr, hvorav 6 kunne være hunngauper. Jaktiveren og effektiviteten var så stor at dyr ble skadeskutt, to hunddyr mer enn tillatt ble skutt og ett dyr mer enn totalkvota. Innvandrende dyr fra Sverige vil forsyne Hedmark med gauper også i årene som kommer - selv med kvoter langt over tilveksten.

I Sør-Trøndelag og Aust-Agder er gaupe nærmest borte. Disse fylkene kunne derfor ikke annet enn å gå inn for null-kvoter denne vinteren. Dette er en fallitterklæring! Rovviltmeldingen fra 1997 inkluderer ingenting om nær halvering av nasjonal bestand eller regional utryddelse i områder der vi skal ha gaupe. Hvis det skulle bli dokumentert en gaupefamilie i Aust-Agder i jaktperioden, så kan jakt iverksettes. En familiegruppe i dette området burde vernes om, ikke skytes bort.

Det forundrer FVR at miljøvernministeren ikke har myndighet til å overprøve vedtak fattet av fylkesmennene. Dette sto Børge Brende og sa på NRKs Dagsrevyen i den første jaktuka. MD har da det øverste ansvaret?

Det er mye myndighetene bør gripe fatt i tilknytning til gaupe og den kommende rovviltmeldingen. MD, som øverste ansvarlige forvaltningsmyndighet, må flytte mye av forvaltningsansvaret fra fylkesmennene over til DN. En videre forutsetning for fremtidig jakt må baseres på at vi først og fremst skal sikre en levedyktig bestand. Artens egenverdi og krav til areal er sentrale elementer i denne forbindelse. Det er merkelig at dette ikke alt er prioritert mål i forvaltningen.

Arne Flor

Har kongeørnen på Finnmarksvidda hatt en eksplosiv bestandsvekst de siste årene som kan forklare de enorme rovdyrskadeutbetalingene?

Av
Per J. Tømmeraas

*Koaskim maid muttom vašalaš,
mi toappo misit,
labbait, njoammelit
ja čaccelodde čjugait
ja kirdda ješ ja latte:
harm, harm, harm*

Jacob Fellman (1795-1875) *

Reineierne søkte om rovvilterstatning for tap av over 40.000 rein i Finnmark og Nord-Troms for sesongen 2000/2001, hvorav kongeørn skal ha stått 25-30 % av tapene. Dette burde tilsi en svært stor kongeørnbestand. Per J. Tømmeraas, leder for konsekvensundersøkelsene på rovfugl i forbindelse med utbyggingen av Alta-Kautokeinovassdraget, tar i denne artikkelen for seg artens reelle situasjon på Finnmarksvidda både i våre dager og i et historisk perspektiv

Figur 1. Blant rovfuglene er det bare kongeørn og jaktfalk som klarer å takle det harde vinterklimaet med kulde og mørketid på Finnmarksvidda. Her i Altadalføret finner de ly mot uver, og berggrunnen byr på gunstige hekkehyller. Foto: Per J. Tømmeraas.

Fra middelalderens mørke dukker den første ørneinformasjonen fra Nord-Norge opp i 1591. Ørnen var så vanlig at den danske forfatteren Erik Hansen Schönneböhl (1817) ikke gadd skrive om den, men nevner likevel fra sine reiser i Lofoten og Vesterålen at den gjorde skade på småfeet. Dette la grunnlaget for den eiendommelige ørnefangsten der jegerne skjulte seg i spesielle fangsthytter og tok

«Fuglenes Konge» med bare hendene slik italieneren Francesco Negri beskrev det i 1665 (Daae 1888, jf. Claussøn Friis 1881). Fra Finnmark forteller amtmann Hans Lillienkiöld kort i sin *Speculum Boreale* fra omkring 1700 at ørnen tåler «Winterens strengthed» og sees både vinter og sommer (Figur 1, Solberg 1942:182). Forsøker man å orientere seg på artsnivå, kompliseres bildet da folk i gammel tid

hadde svært fantasifulle forestillinger om de store rovfuglene og brukte sin egen mer eller mindre aparte terminologi (Tømmeraas 1997:24, 163). Selv typiske sjøfugler hadde fått ørneavn som «Kav-Ørn» og «Vestenvinds-Are» (Strøm 1762:216, 238, 257). Dette smettet over på fagfolkene som fikk taksonomiske problemer og vanskeligheter med å skille mellom eventyr og virkelighet. Her fortelles det om råsterke ørner som drepte hester *Equus caballus*, hjort *Cervus elaphus*, okser *Bos taurus* og

menneskebarn *Homo sapiens* (Pontoppidan 1753:145, Buch 1810:270). Den merkelige ørnearten, «Fiske Gjøen», hadde til og med en venstrefot til å svømme med! På Loppa i Vest-Finnmark fantes en slags ørn som ble kalt «Fjeld-Gliir» (Gunnerus 1767:230). Inne på vidda hadde samene en farlig fiende i den «vingede fjeldræv» som Axel Hagemann (1903) beskrev slik: «Om vaaren naar renen [Rangifer tarandus] kaster sine kalve, da er kvitørnen på færde. Susende slår den ned fra luften, hakker ud

dens øine, og gjør kalven til et let bytte». Utsagnet blir ikke mindre forvirrende når problemarten i virkeligheten ikke var en ørn, men den langt mindre snøugla *Nyctea scandiaca*. Fenomenet er heller ikke ukjent i vår tid. Blant menigmann er det vanlig å gi rovfugler med en viss størrelse ørneavn. Særlig lett forveksles fjellvåken *Buteo lagopus* med kongeørnen *Aquila chrysaetos*, og selv fagfolk har tidligere kalt våken for «Fjeldørn» (Gjellebøl 1771) og «Slag-Ørn» (Bassøe 1796).

* Fellman 1906 II: 302. «Kongeørnen er en stygg uvenn som dreper reinsdyrkalver, harer og små lam og unge sjøfugler, og flyger alene og låter: harm harm harm»

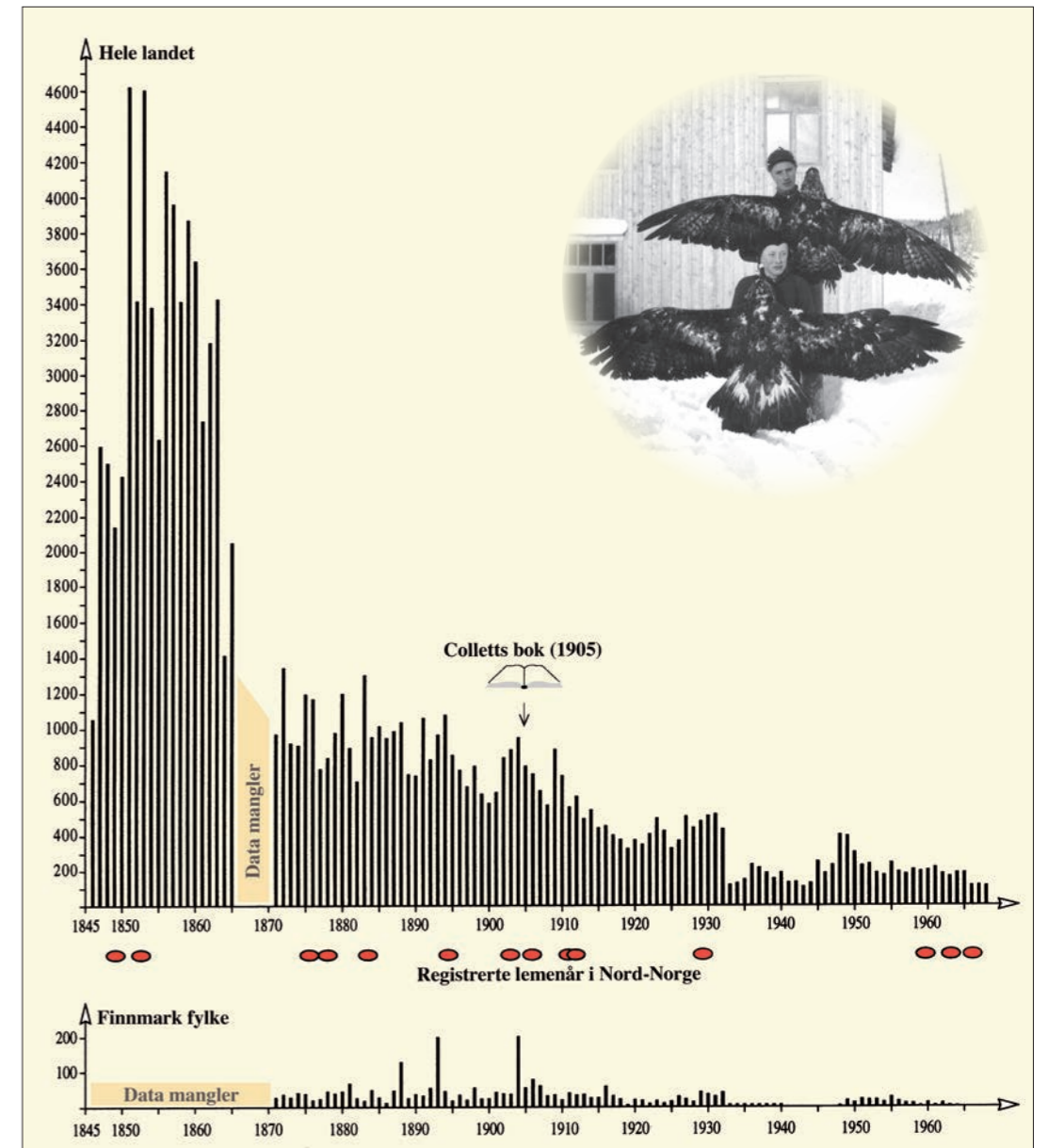
Figur 2. Den eiendommelige ørnefangsten på Værøy i Lofoten kan spores 350 år tilbake i tid. Tradisjonen ble avsluttet av Walter Kilvik (1972) som i perioden 1969-1975 fanget 23 fugler for ringmerking. Foto: Dag Sørli.

Figur 3. Årlige antall utbetalte fellingspremier på ørn for hele landet og Finnmark fylke i tidsrommet 1846-1968. Etter Jaktstatistikk 1846-1977 (1978). Registrerte lemenår bygger hovedsakelig på Collett (1911-1912:146). Vignett: «Heldige ørnefangere i Tydal» (Anonym 1942).

Utryddelseskrigen

En åtseletende havørn *Haliaeetus albicilla* på en død utgangersau *Ovis aries*, kan være det som i en fjern fortid gav spiren til det hensynsløse ørnehatet som slo ut i full blomst på 1800-tallet. Ideologen bak det norske skuddpremie-systemet var zoologen Halvor Heyerdahl Rasch, den senere så velkjente professoren ved Universitetet i Oslo (Rasch 1845, jf. Asbjørnsen 1849). Hans ekstreme natursyn ble nedfelt i jaktloven av 4. august 1845: *Om Udryddelse af Rovdyr og om Fredning af andet Vildt*. Motivasjonen var en slags bibelsk fundamentalisme, der alle levende skapninger ble betraktet som et middel til menneskenes nytte og fornøyelse. Riktignok hadde «Naturens Herre» satt rovdirene til å begrense formeringen hos det matnyttige viltet. Men predatorenes rolle var helt utspilt der menneskene hadde gjort sitt inntog og påtatt seg denne oppgaven. Dermed kunne man øke avkastningen ved å fri nyttedyrene fra utrettelige og ødeleggende fiender. Dessuten fungerte rovdyrjakta som «militær» trening ved å «danne en krigersk Befolkning i Fredens Dage»! De mest fordervelige blant de bevingede fiendene var «Landørnen der baade dræber Faar, Harer [*Lepus timidus*] og altslags Fuglevildt», og havørnen som særlig var farlig for «Udgangsfaarene» på vestkysten av landet. Legg merke til at man ennå ikke hadde definert ørnene som problematiske for reindrifta.

Den norske ørnebekjempelsen var et godt eksempel på en sak der hensikten helliget middelet. Begrepet dyrplageri ble satt helt til side, og ørnene ble utsatt for en uhyrlig, 125-årig nedslakting fra 1846 til 1968. Oppfinnsomheten var stor, og alle midler ble tatt i bruk: skytevåpen, glekser eller sakser, ørnekroker, snarer, slagnett, bur, fallstokker og giftåte (W. 1879, Key-

land 1906, Fridrichsen 1937). Mest kjent fra Nord-Norge er den særegne fangsten på Værøy der det til tider ble brukt direkte bestialske midler (Figur 2, Barth 1852, B. 1902). Levende kvestede ørner tjente av og til som varmeputer i de trange fangsthyttene oppe i fjellet etter at de først fikk vingene brekt og avvæpnet ved å binde sammen føtter eller å skjære av fotsener (Schøyen [1933], Berg 1960:206). I Finnmark gikk det også varmt for seg da noen tømmerhoggere i Lakselv fant et vanskelig tilgjengelig ørnereir i ei skjeggete tørrfuru. De valgte minste motstands vei og brente ned treet med reir og ørneunger (Hagemann 1897)! Bøndene i Saltdalen så på et lett tilgjengelig ørnereir som «en liden Herlighed til Gaardene». Derfor vocket de seg vel for å drepe de gamle fuglene slik at de hvert år kunne kverke nye ørneunger og heve skuddpremier (Berbom 1872).

Skuddpremiestatistikk

La oss fortsette på den blodige arenaen og forsøke å utlede biologisk informasjon

fra den offentlige skuddpremiestatistikken (Jaktstatistikk 1846-1977; 1978, jf. Johnsen 1928). Spørsmålet blir om man ut ifra dette materialet kan si noe om bestandsutviklingen hos den aktuelle kongeørnen? Blant 1800-tallets fagfolk var det brei enighet om at «Landørnen» var en relativt sjelden fugl som opptrådte spredt og aldri i mengder (Rasch 1862, Sommerfelt 1862, Collett 1872, Stejneger 1873:13, Pleske 1886:198, Gløersen 1884:[127], Hagemann 1899). Dette står i skarp kontrast til de skyhøye fellingstallene som skulle tilsi at ørnene hekket og produserte unger i hopetall over alt i det ganske land. I løpet av de 125 årene bekjempelsen varte, ble det utbetalt skuddpremier for omkring 123.000 ørner eller gjennomsnittlig 1.000 pr. år. Tilsvarende tall for Finnmark fra perioden 1871-1968 var 2.768 og 29 pr. år, noe som utgjorde 5,3 % av landsgjennomsnittet. Premien for voksne og unge ørner ble satt til 60 skilling (2 kr) pr. individ – tilsvarende verdien av et 1/4 reinsdyr. Virksomheten var så lukrativ at den gav bedre utkomme enn å delta på fiske (Rasch ►

Figur 4. Dårlige reirtilbud og menneskelig forfølgelse begrenser muligheten for kongeørnen til å etablere seg som hekkefugl på Kautokeinovidda. Her har et time-lapse-kamera fanget inn en besøkende fugl på et kunstig jaktfalkreir. Foto: Per J. Tømmeraaas.

1862). Vinningsaspektet tok snart helt overhånd. Uærlige sjeler samlet unger av ikke-premieverdige og lavere premierte rovfuglarter i sekkevis og utga dem for ørner (Asbjørnsen 1849). I den første 15-årsperioden utgjorde ungeandelen hele 96 % (Rasch 1862). Denne gigantiske svindel- en toppet seg i 1851 da staten måtte punge ut med skuddpremier for 4.620 ørner. Dette antallet var ifølge Rasch (1862-1863) langt større enn hele den norske bestanden på den tiden! Bare fra ett av Finnmarks to fogderier ble det i 1853 innrapportert 261 drepte ørner hvorav 218 (84 %) var unger. Med den tids fjellklatreutstyr måtte det nærmest ha vært en umulig oppgave å bestige så mange vanskelig tilgjengelige ørnereir for å nå opp i et slikt antall. Årlige fellingsvariasjoner for hele landet og Finnmark fylke er vist på Figur 3. Landskurven mangler opplysninger for 5-årsperioden 1866-1870, og Finnmark fikk egne ørnetall først etter 1871. Registrerte lemenår (*Lemmus lemmus*) og utgivelsen av Robert Colletts (1905) bestemmelsesbok *Norges præmieverdige rovfugle* er angitt for å sette saken i perspektiv. Hans veiledning ble sendt til alle lensmenn i landet, slik at man kan forvente at artsbestemmelsen ble forbedret og feilutbetalingene redusert etter den tid. Ikke minst fjernet dette usikkerheten omkring dunkledte og halvt fjærkledte unger som nå var tatt ut av premiesystemet. Bak kurvetoppene i tilknytning til lemenår skjuler det seg typiske smågnageravhengige rovfuglarter og ikke ørner (Johnsen 1928). Dette bildet kamufleres lettere i rikskurven etter som museårene ikke opptrer synkront i ulike landsdeler. Det sikreste ørnematerialet synes å stamme fra åtefangsten høst og vinter på Værøy. Tall fra ett enkelt år (1931) viser at havørnen her var i flertall mens kongeørnen utgjorde 38 % (Schøyen [1933]).

Forekomst på Finnmarksvidda

Som vi har sett, kan de store fellingstallene på 1800-tallet ikke uten videre brukes som belegg for en god ørnestamme i forne tider. Dette gjelder så vel landsoversikten som fylkestallene. En nitid gjennomgang av gamle ornitologiske kilder har ikke avslørt et eneste dokumentert hekkefunn av kongeørn på Finnmarksvidda. Særlig interesse vakte et nyoppdaget arbeid fra

omkring 1787, forfattet av soknepresten i Kautokeino, Samuel Bugge Budde (1808). I hans vinterfuglmateriale fra vidda er det ingen ørn, mens han ute fra sitt misjons-embete ved Porsangerfjorden nevner både havørn og den mørkebrune «Fjeld-ørn». Først gjennom Leopold Schraders lapp-landsobservasjoner fra 1840-årene kommer kongeørnen (*Aquila fulva*) inn i bildet: «Sie streift einzeln bis über den 69° in die Föhrenwälder von Ostfinnmarken, und horstet bei Kautokeino» (Pässler 1853). Men det måtte ha vært milevidt mellom parene etter som John Wolleys (1864:36) mange hundre eggssamlere på Nordkalotten ikke klarte å finne et eneste kongeørnreir på norsk side av grensen (Tømmeraaas 1992)! Vel 50 år senere slumpet Carl Fennilä (1918:24) over det han trodde var et gammelt kongeørnreir i ei urgammel storstammet osp like ved finskegrensa i Tana. «Konungafolkets» saga var slutt, men til hans store overraskelse hadde et dvergfalkpar *Falco columbarius* overtatt byggverket. Fraværet av kongeørnreir på den flate Finnmarksvidda er likevel ingen menneskeskapt situasjon som bare skyldes forfølgelse, men en konsekvens av naturforholdene: uten store berg og grov skog er det små muligheter for hekkeplasser (Figur 4). Av den grunn er det heller ingen sjanse for en betydelig bestandsvekst i vår tid. Flinkte forskere og habile ornitologer har gjort undersøkelser uten å finne kongeørn i furuskogene i Anarjokka, Pasvik eller Stabbursdalen (Haftorn 1959a, Hove 1967, Røv 1971, Efteland 1972, Wikan 1972:51, Selboe 1973). 20 år senere er landsdelen bedre undersøkt, og det er gjort noen få reirfunn i de samme skogene (Gjerstad 1989, Gjershaug 1994:125). Men på Kautokeinovidda er situasjonen uforandret, der mangler arten fortsatt som hekkefugl. Dette markerer et skille mellom forskning og forvaltning.

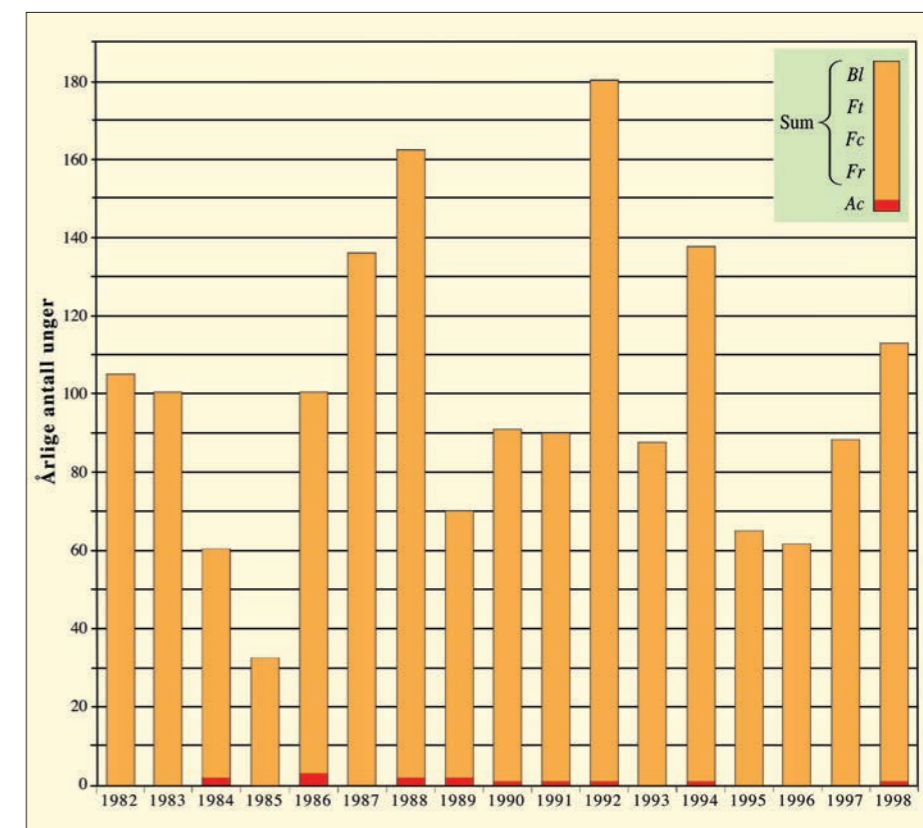
Tretti år etter totalfredningen i 1968 begynte det å komme foruroligende meldinger fra Finnmark om at kongeørnbestanden hadde vokst dramatisk og truet reindrifta på vidda. Fylkesmannen hadde øyensynlig full tillit til disse rapportene og begynte å innvilge fellingstillatelser samtidig som skadeerstatningene steg til skyhøye summer. Denne merkelige holdningsendringen skjedde kort tid etter at deres egen etat i 1991 hadde konkludert med at ørn ikke dreper tamrein i stort omfang (Henriksen et al. 1991). Derfor er det maktpåliggende å foreta en oppdatering av kongeørnens status på Kautokeinovidda der de påståtte tapstallene er størst.

Rovfuglundersøkelser i Alta-Kautokeinovassdraget

I utkanten av vidda mot nord skjærer de store elvene seg ned i landskapet og danner mektige bergmassiver. Her har kongeørnen hatt fotfeste fra gammelt av uten at ornitologene i «førteleskopisk tid» hadde oppdaget hekkeplassene (jf. Hagemann 1899). Trolig var det denne arten Adolf Steen (1964:23) siktet til da han beskrev to hekkeplasser for fiskeørn *Pandion haliaetus* i bergvegger nord for Máze.

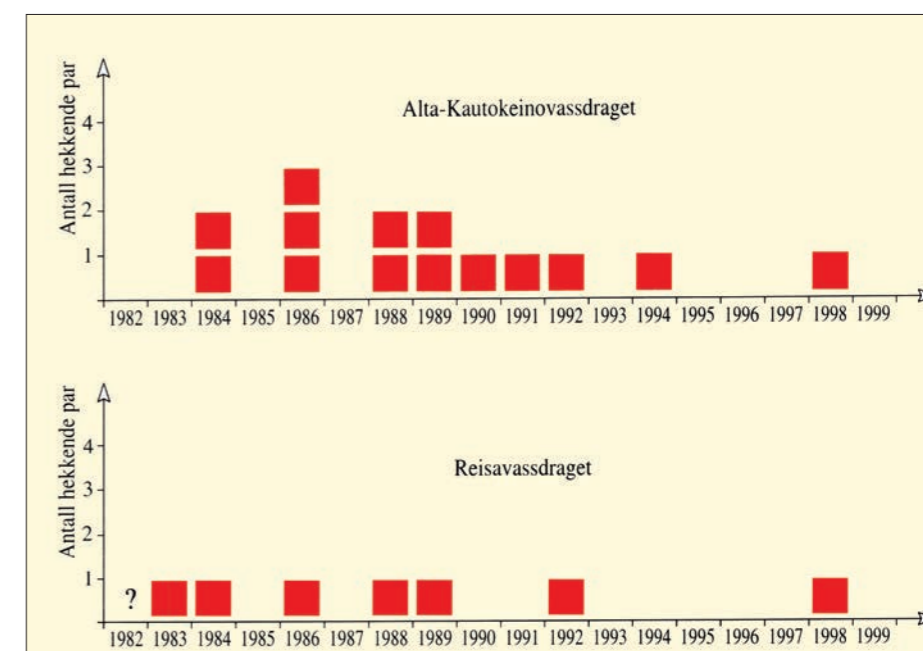
Jeg kom til disse traktene av Alta-Kautokeinovassdraget i 1966 for å ta fatt på mine jaktfalkstudier. Det første bebodde kongeørnreiret ble oppdaget i 1974 (Tømmeraaas 1981). Men det var først i 1982 arten ble gjenstand for systematisk kartlegging. Da startet nemlig de omfattende konsekvensundersøkelsene på rovfugl i forbindelse med den omstridte kraftutbyggingen ved vassdraget. Dette arbeidet pågikk i 18 år og studieområdet var en 53 km lang berg- og skogrik elvestrekning fra Sandia til Máze, omgitt av vidder, myrer og vann (Tømmeraaas 1994). Som referanseområde ble valgt en lignende 23 km lang elvestrek-

Figur 5. Ungeproduksjonen hos kongeørn relatert til andre hekkende rovfuglarter i Alta-Kautokeinovassdraget i tidsrommet 1982-1998. Bl = fjellvåk, Ft = tårnfalk, Fc=dvergfalk, Fr = jaktfalk, Ac = kongeørn.

ning øverst i Reisavassdraget i Troms. Ved begge vassdragene var kongeørnen den mest fåtallige av de 5 hekkende rovfuglartene med henholdsvis 3 og 1 tilsynelatende stedeegne par. Et uproduktivt 4. par ble registrert noen år i en lokalitet utenfor undersøkelsesområdet ved Alta-Kautokeinoelva. De øvrige rovfuglartene var jaktfalk *Falco rusticolus*, tårnfalk *Falco tinnunculus*, dvergfalk og fjellvåk. Av den totale rovfuglproduksjonen utgjorde kongeørnen en forsvinnende liten del (0,8 %), og den må karakteriseres som en ekstremt langsomt reproduserende art (Figur 5). Totalt var det like mange uproduktive som produktive sesonger. I løpet av de 18 årene undersøkelsene pågikk, registrerte vi 21 hekkinger som resulterte i 14 unger i hovedområdet og 7 i referanseområdet (Figur 6). Det vil si at hvert par i gjennomsnitt produserte 0,3 unger pr. år. Paret i Reisa mislyktes i 1989, og i Alta-Kautokeinovassdraget ble det to ganger før utflygning (1989 og 1991) konstatert kullreduksjon fra 2 til 1 unge. Den eneste eksakte utflygningsdato ble registrert 21. juli 1989. Vurdert etter fjærdraktutvikling skjedde de fleste utflygningene i månedskiftet juli-august. Det vil si at eggene ble lagt 4 måneder tidligere under svært vinterlige forhold i slutten av mars eller i begynnelsen av april. En ringmerket reirunge fra 1984 ble året etter gjenfunnet som kadaver under et kongeørnreir i Finland. Den lave ungeproduksjonen ble heller ikke forbedret etter at kraftutbyggingen ble fullført. Tvert imot forverret situasjonen seg i siste halvdel av undersøkelsesperioden slik at antall hekkinger sank med 40 % både i Alta og i Reisa. Altså var problemene for arten ikke ene og alene knyttet til kraftanlegget, men syntes å gjenspeile en generell forringelse av levevilkårene i området sett under ett. I tillegg til lovlige felling av «skadeørn» utstedt av fylkesmennene i Troms og Finnmark, skjedde det også en del kryptskyting (Tarjei

Figur 6. Hekkeforløp hos kongeørn i de to undersøkelsesområdene i Alta-Kautokeino- og Reisavassdragene 1982-1999.

Gunnestad og Tore Fredrik Turi pers. med.). Omkring 1990 skulle 2 kongeørner ha blitt plaffet ned og kastet utfor stupet i Alta-canyonene. I Reisa var faunakriminaliteten minst like graverende da den gikk ut over en totalfredet art bosatt i en nasjonalpark. Ødelagte parforhold syntes å stemme godt overens med våre observasjoner der gamle kongeørner i flere år holdt lag med yngre individer uten at det resulterte i hekking. Når ikke forplantningsdyktige ørner over tid klarer å holde slike posisjoner, er det en sterk indikasjon på at bestanden er lav (jf. Newton 1979:149).

Kongeørnen er en dominant overvinterer som fritt kan velge hekkehabitat uten å

ta hensyn til de andre rovfuglartene. Like fullt er det den til tider tallrike fjellvåken som etterlater seg flest spor i fjellheimen i form av gamle kvistreir. Når den ankommer utpå vårparten, har den ingen sjanse til å etablere seg i nærheten av sin større slektning. I et område med gode berg-hamre kan fraværet av karakteristiske fjellvåkrekir brukes som en indikator på at her er det kanskje kongeørnen som rår grunnen? Ved flere anledninger ble vi minnet om hvor farlig kongeørnen kunne være for sine omgivelser. I 1989 drepte den en hekkende dvergfalkhunn i lufta over reirområdet (Tømmeraaas 1993). Andre ganger opptrådte den som reirrøver og ødela et brunnakkereir *Anas penelope*, ►

Lokalitet	Alternative reir og bruken av disse	Lokalitetsutstrekning
A-K 1	② ① ① ① ① ① ① ① ① ① ① ① ① ①	3,0 km
A-K 2	② ① ① ① ① ① ① ① ① ① ① ① ① ①	5,9 km
A-K 3	③ ① ① ① ①	1,0 km
R 1	③ ② ① ① ① ① ① ① ① ① ① ① ① ①	1,1 km

snappet store unger hos ravn *Corvus corax* og tårnfalk, og jaktet på hekkende ringtrost *Turdus torquatus*.

Både Alta-Kautokeinovassdraget og Reisadalføret har en gjennomgående gunstig berggrunn med et rikholdig utvalg av velegnede berghyller. Dette gjenspeiler seg i mange gamle alternative kvistreir som vitner om lange tradisjoner hos kongeørnen. Samtlige reir lå under mer eller mindre overheng på relativt utilgjengelige fjellhyller høyt over dalbotnen (80-168 m). Ett av reirene gikk tapt under neddemmingen. En atypisk hekkeplass var et mørkt hulrom i berget. Utvalget og bruken av reirene er vist på Figur 7. Betegnelsen hekkelokalitet viser til et område som inkluderer alle alternative reir hos et ørnepar. Størrelsen på lokalitetene varierte fra 1,0 til 5,9 km. Minste avstand mellom 2 bebodde kongeørnreir var 8,4 km. De 3 parene i Alta-Kautokeinovassdraget hadde 11, 11 og 4 alternative reir, mens paret i Reisa hadde 7. Flere av reirene var svært uanselige, for ikke å si kryptiske, ofte med en frisk einerbusk i framkant. I løpet av de 18 årene var det bare 14 (42 %) av de 33 reirene som ble tatt i bruk. Hvert par hadde sitt eget favoritreir som ble brukt opp til 3 ganger i løpet av undersøkelsesperioden (Figur 8). 9 reir ble brukt bare 1 gang,

og i ett tilfelle gikk det hele 13 år mellom 2 hekkinger på den samme hylla. På bakgrunn av disse erfaringene er det ikke usannsynlig at det i enkelte tilfelle kan gå et halvt århundre før neste gjenbruk. Som en følge av det lange tidsperspektivet var tilveksten av kvist minimal, noe som også kunne skyldes forvitring og bortflyging til andre reir. Lokaliseringen i bjørkebeltet gjorde at ørnene var avskåret fra å kunne pynte reirene med grønne barkvister.

For å få et bilde av vinterbestanden av kongeørn ble det i april 2001 og 2002 foretatt 4-dagers scooterturer i sentrale områder av Kautokeinovidda. Resultatet var heller nedslående med 1 individ første året og 2 andre året. Samtlige var voksne ørner.

Det vil være feil å diskutere kongeørnen på Finnmarksvidda uten å nevne den andre ørnearten, havørnen, som også har tilhold ved de store vassdragene helt inn mot finsk grensa (jf. Schaanning 1907). Det er god grunn til å tro at denne typiske åtseleren er blitt forvekslet med sin mindre slektning og har medvirket til de mange misoppfatninger omkring kongeørnens forekomst og levested. Både adulte og juvenile havørner ble observert jevnlig ved begge vassdragene i løpet av under-

Figur 7. Kongeørnlokalitetene med alternative reir og bruken av disse i undersøkelsesområdene i Alta-Kautokeino- (AK) og Reisavassdragene (R) 1982-1999.

søkelsesperioden. Endelig i 1998 fant vi den for første gang hekkende i ei furu ved Altaelva.

Predasjon på reinsdyr

I likhet med andre rovfuglarter velger kongeørnen ut sine byttedyr etter ulike kriterier som for eksempel art, størrelse, forekomst, tilgjengelighet, kondisjon og avvikende atferd. Eldre erfarne fugler kan best vurdere energiforbruk og risiko for skade, slik at jakten blir mest mulig målrettet og effektiv. Hekkende ørner må velge hensiktsmessige byttedyr med hensyn til vekt og transport til reirområdet (Figur 8, jf. Kenward 1990:90, Thiollay 1994:66). Tallrike næringsundersøkelser verden over har gitt et entydig bilde av kongeørnens jaktvaner, og utpekt den som predator på middels store pattedyr, fugler og reptiler i vektklasse 0,5-4 kg (Fischer 1976:150, Palmer 1988:229, Watson 1997:56, Ferguson-Lees & Christie 2001:744). Det skal heller ikke underslås at kalver og yngre individer av ulike klauvdyr også figurerer på byttedyrlistene, i ekstreme tilfeller helt opp til 38 %. En liten andel av denne gruppen bekrefte også i norske undersøkelser (Hagen 1952:195, Haftorn 1959b, Lunde 1991:200). Hvorvidt slike dyr blir drept av ørnen selv eller funnet som åtsler, er alltid et like uavklart spørsmål.

På Nordkalotten synes konflikten mellom ørn og rein å ha hatt sitt utspring i skogsdistriktene på finsk og svensk side av grensen (Fellman 1906 IV:64, Turi 1911:18, jf. Berg 1960:20). Med unntak av de trehekkende parene i Pasvikdalen, var «goasskem» eller kongeørnen en svært fåtallig art i Finnmark omkring 1900, og konkret informasjon om angrep på reinkalver har vært vanskelig å finne (Hagemann 1899, Helland 1905:512, Wessel 1905). I 1930 forsøkte den kjente

Figur 8. I dette favoritreiret i Reisa hekket kongeørnen 3 ganger i løpet av undersøkelsesperioden. Selv denne revungen Vulpes vulpes ble for tung og måtte fraktes dit i to deler. Foto: Per J. Tømmeraa.

Figur 9. «Jeg har ikke hørt at ørnen har tatt for eksempel renkalver.» Det lå tyngde bak lensmann Anton Martin Dahls (1876-1931) utsagn da det var han som stod for utbetalingene av skuddpremier i kommunen. Foto: Chr. Hansen, Tromsø.

Nordkalott-forfatteren Carl Schøyen [1933] å kartlegge ørneskader på tamdyr fra Helgeland til Øst-Finnmark. Den eneste på den lange kyststrekningen som beklaget seg, var en Kautokeino-same som hadde sommerleir på Arnøy i Troms. Han forsikret at «gulnebbørnen», altså havørnen, var en stor fare for reinhjørden da den jaget bort simlene og slo kalvene. Med erfaring både fra kyst og vidde satt den 55 år gamle lensmann Anton Martin Dahl (1876-1931) i Kistrand inne med et enestående kjennskap til forholdene i Vest-Finnmark (Figur 9). Under sin tjenestetid i Kautokeino hadde han ervervet seg inngående kunnskaper om reindriften, og i 1931 uttalte han følgende: «Jeg har ikke hørt at ørnen har tatt for eksempel renkalver». Heller ikke to omfattende etnografiske studier fra Kautokeino og Máze som inkluderer reindrift, jakt og fangst, hadde et eneste ord om ørneskader eller ørn-rein-problematikken (Smith 1938, Steen 1964).

Omslaget kom etter totalfredningen i 1968, da kongeørnen angivelig ble langt

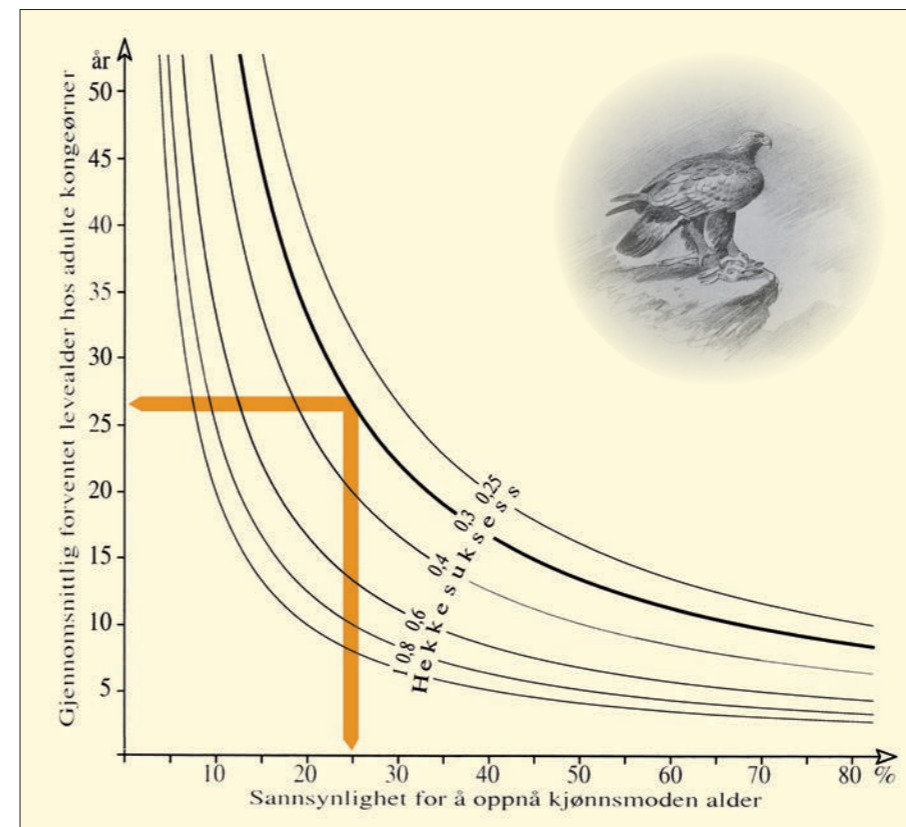
mer aggressiv og begynte å gjøre store innhogg i reinflokkene. Ifølge næringsutøvernes årlige innrapporteringer steg tapstallene til katastrofale høyder og var i ferd med å sprengte alle rammer for statlige skadeutbetalinger. Erstatningsordningen dekket kun tap forårsaket av totalfredede rovdyr, og det ble maktpåliggende for ansvarlige myndigheter å se nærmere på saken. Gjennom Miljøverndepartementet ble det bevilget penger til prosjekter som skulle overvåke kalvingsområder der skadeomfanget angivelig hadde vært særlig stort. Resultatene var entydige og overbevisende da ornitologene i løpet av de 68 observasjonsdøgnene ikke registrerte en eneste ørnedrept reinkalv (Karlsen 1978, Frengen et al. 1983)! Anklagene

forstummet og det skulle gå en mannsalder før debatten igjen blusset opp. Nye undersøkelser er satt i gang, og nå gjenstår det å se om dagens ørneoppnøyer har tilegnet seg kunnskaper som hittil har vært ukjent for vitenskapen.

I tilknytning til Alta-Kautokeino-undersøkelsene ble det gjort 2 spesielle observasjoner som har relevans til ørn-rein-problematikken. Den 1. juli 1986 så vi snerten av en voksen kongeørn som slo ned i en stor reinflokk med mange små kalver (Tømmeraa 1993). Hvem kunne ane at den hadde sett seg ut et kull med brunakkeegg som den forsynte seg av? Men vi undret oss over at nedslaget ikke resulterte i uro eller flukt i reinflokken. Den 16. juni 1994 var det nettopp en liten løpende reinflokk som fanget oppmerksomheten. De små kalvene løp nærmest mellom beina på simlene og oppnådde dermed beskyttelse for angrep fra lufta. En voksen ikke-hekkende kongeørn var på vingene og foretok 2 lavtflyginger helt ned mot ryggene til de flyktende dyra (jf. Bergo 1987). Deretter landet den noen hundre meter unna høyt oppe i snaufjellet og begynte å ete på et bytte/åtsel som så ut til å være en reinkalv. Selv dagen etter kom den tilbake og spiste på det samme dyret. Mest sannsynlig var fluktmanøveren et skinnangrep etter som den allerede hadde en tilgjengelig matkilde. Fenomenet «overskuddsdreping» slik man kjenner det hos store rovdyr, forekommer ikke hos rovfugler.

Samling av trådene

Med mangelfull artskunnskap og sterke røtter i gammel overtro har man helt opp til vår tid hatt en hel rekke fordommer og vrangforestillinger om ørnene. Rent generelt har folk hatt en sterk trang til å utøve streng justis mot arter som kunne betraktes som farlige konkurrenter. Når dette i tillegg kunne kombineres med skuddpremier og økonomisk vinning, oppgav man lett sine idealer og glemte både dyrplageri og redelighet. Dagens skadeerstatninger innbyr også til å sjonglere med tall og å etterstrebe høye sifre. Dette har hatt en selvforsterkende effekt slik at gapet mellom forvaltning og forskning er blitt stadig større. Stikk i strid med klare hekkereduksjoner i Alta-Kautokeino- og Reisavassdragene i siste halvdel av undersøkelsesperi-

Figur 10. Forhold mellom gjennomsnittlig forventet levealder hos adulte kongeørner og overlevelse før kjønnsmoden alder ved forskjellig hekkesuksess. Figuren gjelder for stabile populasjoner uten inn- og utvandring. Etter Watson (1997:220).

Utryddet, men gjenskapes

Den tasmanske pungulvens eksistensielle re-evolusjon

Av Yngve Kvebæk

Etter mer enn to år med kloneforskning har Australian Museum overvunnet en kritisk hindring i arbeidet med å føre den utdødde pungulven, eller tasmansk tiger som noen kaller den, tilbake til livet.

I mai 2002 utførte Evolutionary Biology Unit ved Australian Museum i Sydney en vellykket replikasjon av pungulvgener ved hjelp av en prosess som kalles polymerase-kjedereaksjon (PCR).

Denne bemerkelsesverdige historien, som på en måte kan vende science fiction om til vitenskap, begynte i 1999 da Australian Museum gikk i gang med et forsøksprosjekt ingen hadde prøvd på før, nemlig å bringe en utryddet dyreart tilbake.

Et berømt foto av pungulv fra Hobart Zoo i Tasmania på midten av 1930-tallet. Den enorme gapeevnen hadde ikke sin like blant pattedyr.

Den siste kjente pungulven døde i fangenskap i 1936, men dette teamet av biologer mener artens manglende tilstedeværelse de siste 70 årene antagelig bare vil være en midlertidig affære.

I 1999 ble DNA vellykket ekstrahert fra en etanolbevart pungulvvalp. Ytterligere DNA ble tatt fra to andre valper i 2001. De siste vevsprøvene inkluderte bein, tenner, beinmarg og tørket muskelvev. Det mest bestydningsfulle gjennombruddet frem til nå har vært replikasjon (kopiering) av individuelle pungulvgener

ved hjelp av PCR-prosessen. Resultatene viser at korte fragmenter av DNA er uskadd og utvilsomt pungulv-DNA, og at det ikke er noen grunn til at disse ikke skulle fungere i en levende celle.

Fra mange hold er oppfatningen den at prosjektet er like spennende og teknisk krevende som prosessen fram mot splitting av atomer eller månelandingen.

Direktøren ved det australske museet, professor Mike Archer, er overbegeistret over nok et gjennombrudd i klonepro-

sjektet. Han mener denne teknikken var et særdeles kritisk steg i anstrengelsen etter å skaffe til veie tilstrekkelig DNA for å kunne fortsette med prosjektet og ikke minst gode nyheter med tanke på fremtidige faser i utviklingsarbeidet.

Det neste trinnet blir å skape store mengder kopier av alle pungulvgenene slik at de kan benyttes til å konstruere syntetiske kromosomer.

Forsøket på å gjenskape pungulven har naturlig nok ført til en omfattende etisk

Nature focus, Australian Museum Archives

debatt og at innsats og kostnader leder fokus vekk fra det faktum at mange truede arter er i behov av tiltak for å hindre utryddelse.

Men som Archer uttrykker det, er det etisk problematiske snarere knyttet til utryddelsen av en dyreart, ikke en eventuell gjenskaping.

Biologi

Pungulven *Thylacinus cynocephalus* er et av de mer sagnomspunne dyrene i verden,

Tidslinje - pungulv

2010: Mulig fødsel av den første klonede pungulvvalp

2005-2010: Utvikling av syntetiske kromosomer og forsøk med fertilisering med vertsdyr

2004: Identifisering av egnet vertsdyr

2002-2004: Omfattende sekvenseringsprogram i Australia og kanskje andre land

I DAG: Søk og ekspedisjoner fortsetter og mer enn 300 observasjoner har blitt rapportert, men ingen bevis for nålevende pungulver foreligger

Mai 2002: Replikasjon av pungulv-DNA suksessfullt utført med millioner av intakte DNA-fragmentkopier som resultat. For første gang har dette materialet potensiale til å fungere i en levende celle

4. mai 2000: Australian Museum offentliggjør at DNA med god kvalitet har blitt ekstrahert fra spritbevart pungulvvalp

Mai 1999: Australian Museum beslutter å forske videre på hvordan pungulven kan gjenskapes ved hjelp av kloning

1986: Pungulven erklæres offisielt utryddet

1963-1980: Dr. Eric Guiler leder en rekke ekspedisjoner i ulike deler av Tasmania etter pungulv. Definitiv dokumentasjon for artens eksistens oppdrives ikke.

7. september 1936: Den siste pungulven dør i fangenskap i Hobart Zoo. Arten har ikke blitt registrert senere

1933: Den siste kjente ville pungulven fanges og selges til Hobart Zoo

1926: London Zoo kjøper sin siste pungulv for 150 pund

1888-1909: Mer enn 2000 skuddpremier for pungulvsinn betales ut av de tasmanske myndigheter. Sykdom og mangel på næringsområder og næring påvirker restpopulasjonen

1880: Det tasmanske parlamentet setter en skuddpremie på 1 pund pr. dyr. Pungulver skytes, forgiftes, fanges og gasses. Utryddelseskampanjen er total og med overlegg

1830: Van Diemens Land Company introduserer den føyte skuddpremie på pungulv med begrunnelse at de angriper sau

1824: Saebeiting oppstartes i det østre Tasmania

1803: Europeerne begynner å innvandre til Van Diemen's Land - senere kalt Tasmania

1788: Europeerne begynner å innvandre til Australia

2000-2200 år siden: Pungulven forsvinner fra fastlandet og Papua New Guinea, muligens som resultat av klimaendring og konkurranse med bl.a. dingoo

3300 år siden: Pundulven utbredt på det australske fastland, på Papua New Guinea og i Tasmania

Også norske museer sikret seg eksemplarer av pungulv før den forsvant. Zoologisk museum i Oslo har stilt ut sitt eksemplar for publikum (høyre). At Zoologisk Museum i Bergen også har en pungulv (venstre), er kanskje ikke like godt kjent, siden dette eksemplaret er lagret i museets magasin. Fotografier: Roar Solheim.

Får og svin - hvem er mest ålreit?

Fremtiden i Våre Hender (FIVH) kom på nyåret ut med en oppsiktsvekkende rapport i form av et notat laget av forsker **John Hille** der man sammenlikner ressursforbruket og miljøbelastningene ved å produsere svine- og fårekjøtt i Norge. Nedenfor gjengis sammendraget av notatet som for øvrig kan lastes ned i sin helhet fra FIVHs nettsider <http://www.fivh.no>.

men likevel en av de mest ukjente artene i den tasmanske fauna. Europeiske nybyggere forundret seg over den, fryktet den og drepte den når anledningen ga seg. Bare hundre år etter at de hvite slo seg ned der, var arten på randen av utryddelse

Pungulven lignet en stor og lang hund med striper. Den hadde et stort hode og en tung, stiv hale. Som fullvoksen målte den omkring 180 cm fra snute til hale Tipp,

mens boghøyden var ca 60 cm. Vekten lå på ca 30 kg. Den korte og bløte pelsen var brunlig med 13-20 mørkt brunsvarte striper på ryggsiden og ned mot halepartiet.

Vanligvis var pungulven stum, men kunne utstøte noen bjeffelignende lyder når den var engstelig eller opphisset. Når den jaktet, ga den fra seg et markert, terrieraktig dobbeltbjeff - gjentatt med få sekunders mellomrom. Dessverre finnes det ingen lydopptak.

Den var sky og unngikk alltid kontakt med mennesker. Innfangede individer ga vanligvis opp uten kamp og mange døde raskt - åpenbart av sjokk.

Luktesansen og utholdenhet var de viktigste egenskaper under byttesøk. Visstnok forfulgte den byttedyret helt til det var utslitt.

Trolig forplantet den seg vinter eller vår. Som hos alle pungdyr var nyfødte unger svært små og hårløse. De kravlet inn i morens bakovevendte pung og festet seg til en av de fire pattene. Etter at ungene ble for store for pungen, ble de etterlatt i ulike typer skjul mens moren var på jakt. De vanligste byttedyrene var trolig wallabies, men kunne spe på med mindre dyr foruten fugler.

Etter at de europeiske nybyggerne ankom, tok pungulven også sau og tamhøns, men omfanget av dette var sterkt overdrevet.

Fra fossilfunn og hulemalerier etter urbefolkningen vet man at pungulven tidligere var utbredt på det australske fastland og New Guinea. De seneste fossilfunn daterer seg 2200 år tilbake og introduksjonen av dingoen kan ha bidratt til utryddelsen i begge områder. Bass-stredet mellom Tasmania og fastlandet ga beskyttelse nok til at pungulven kunne overleve på Tasmania. Da europeerne ankom i 1803 var pungulven vidt utbredt på øya hvor den fortrakk en mosaikk av tørr eukalyptus-skog, våtmark og gressmarker.

Årsak til utryddelse

Europeernes ankomst innebar starten på en tragisk periode som ledet til utryddelse av pungulven. Introduksjonen av sau i 1824 skapte konflikt mellom saueierne og rovdiret som utnyttet de samme habitatene som var gunstigst for sauebeite. Alle metoder ble tatt i bruk - snarer, feller, gift og skytevåpen. Skuddpremiestatistikken indikerer en brå nedgang i antall pungulver tidlig på 1900-tallet. Jakt og habitatødeleggelse anses som hovedårsak til utryddelse. Den siste pungulven døde i Hobart Zoo 7. september 1936, men først i 1986 ble arten totalfredet.

Materialet i artikkelen er, om ikke annet er nevnt, basert på websider fra Australian Museum www.amonline.net.au/thylacine/ og Tasmanias delstatsregjeringens Department of Primary Industries, Water and Environment www.dpiwe.tas.gov.au/ med tillatelse eller innenfor gjeldende åndsverksreglement.

Sauen har de siste åra stått i sentrum for hissig miljødebatter – dels på grunn av konflikten mellom sauehold og store rovdyr, og dels på grunn av påstander om at sauebeiting i høyfjellet truer det biologiske mangfoldet. Ser en bort fra disse debattene, har det vært en utbredt oppfatning at sauehold er en forholdsvis miljøvennlig form for kjøttproduksjon. Dette fordi sauen utnytter utmarksbeiter – i motsetning til for eksempel til grisen, som spiser kraftfôr laget av korn og oljvekster som ellers kunne vært brukt til mat for sultende mennesker.

Notatet viser at den siste forestillingen er feilaktig. Norske sauer spiser betydelige mengder kraftfôr. Det går med nesten like mye kraftfôr til å produsere ett kilo fårekjøtt som ett kilo svinekjøtt. Å produsere ett kilo svinekjøtt krever ca. 4,1 kg kraftfôr – og intet annet fôr. Å produsere ett kilo fårekjøtt krever derimot 3,5 kg kraftfôr, pluss et stort areal til å dyrke gras, pluss utmarksbeite. Både kraftfôrproduksjonen og grasproduksjonen medfører et forbruk av kunstgjødsel, sprøyttemiddel, maskiner og drivstoff som gir miljølempen. Når vi sammenlikner ressursforbruket ved produksjon av 1 kg svinekjøtt og 1 kg fårekjøtt, blir resultatet som vist i tabellen:

	1 kg svinekjøtt	1 kg fårekjøtt
Jord (innmark) m ²	12,4	53,2
Maskin- og bygningskapital, kr	37,6	124,1
Kunstgjødsel, kg	0,50	2,22
Utgifter til sprøyttemiddel, kr	0,68	0,84
Drivstoff, liter	0,16	0,64
Utmarksbeite i tillegg?	Nei	Ja

Økosau. Foto: Viggo Ree

Det går altså med over fire ganger så mye dyrka jord og kunstgjødsel, ca. fire ganger så mye drivstoff, over tre ganger så mye kapital i form av bygninger og maskiner, og dessuten mer sprøyttemiddel, til å produsere ett kilo fårekjøtt som til ett kilo svinekjøtt. Sagt på en annen måte: Vi spiser fem ganger så mye svine- som fårekjøtt i Norge, men det går med nesten

like store ressurser til å produsere den lille mengden fårekjøtt som den store mengden svinekjøtt.

I tillegg til et langt større ressursforbruk per kilo kjøtt, medfører saueholdet betydelige utslipp av drivhusgassen metan som saue selv slipper ut. Dette bidrar sju ganger mer til drivhuseffekten enn drivstofforbruket som er vist i tabellen. På den positive sida bidrar saueholdet til å holde en del jordbruksareal åpne, som i motsatt fall hadde vokst til med skog. Dette har trolig positiv betydning for det biologiske mangfoldet i områder under skoggrensa.

Ut fra en samlet vurdering synes det likevel klart at en større produksjon av fårekjøtt vil medføre betydelig større miljølempen enn en større produksjon av svinekjøtt.

Sjarmerende, smidig, leken – oteren har mange egenskaper som vi mennesker setter pris på. Men disse gir den ingen fordeler i trafikken. Er det vi ser i så måte bare toppen av et isfjell?

Foto: Gunnar Rofstad

Oteren - et trafikkoffer?

Av
Karl Frafjord,
førsteamanuensis i zoologi,
Universitetet i Tromsø

Norge er velsigna med en lang kyst med en mengde fjorder og øyer. Rent, uforurensa vann med mengder av fisk og andre sjødyr burde gjøre kysten til et himmelrike for oteren. Slik var det kanskje en gang, men er det slik i dag? På mange måter er det vel faktisk slik; kysten og fjordene er fortsatt der og er bare i mindre grad ødelagt av forurensning og overfiske. Dette er vel også årsaken til at bestanden av oter kunne øke igjen i Nord-Norge siden fredningen i 1982 (økningen i Sør-Norge har gått langsomt). Så er vel alt i dag bare fryd og glede? Selvsagt ikke.

Vi mennesker skaper stadig nye problemer for de andre beboerne på kloden, så også for oteren.

Oteren er en merkelig sårbar art. Siden den er tilpasset et liv både i vann og på land, er den kanskje ikke virkelig god til noen av delene? Dødeligheten blant unge dyr er spesielt høy. Oteren finner nesten all sin mat i vann, men tilbringer mesteparten av døgnet på land. Mellom hiet, vaskeplasser i ferskvann og sjøen har den løpeganger og sklier, der oteren i tusenvis av år har kunnet bevege seg fritt. Nå har en farlig slange presset seg inn i paradiset: veien og biltrafikken. I Nord-Norge følger veiene ofte kysten, noe som innebærer at oteren svært ofte må krysse dem på sin vandring mellom hiet og sjøen. Mange dyr blir dermed påkjørt og drept. Hvor stort dette problemet er vet vi nesten ingen ting om.

Oter som fallvilt

Nordland har antakelig den største bestanden av oter i Norge. Fra Fylkesmannens miljøvernnavdeling får vi kopi av alle svar på søknader om fallvilt, deriblant altså oter. Det var i dette materialet jeg la merke til det store antall oter det søkes om å få beholde, det vil si hvor mange

Foto: Gunnar Rofstad

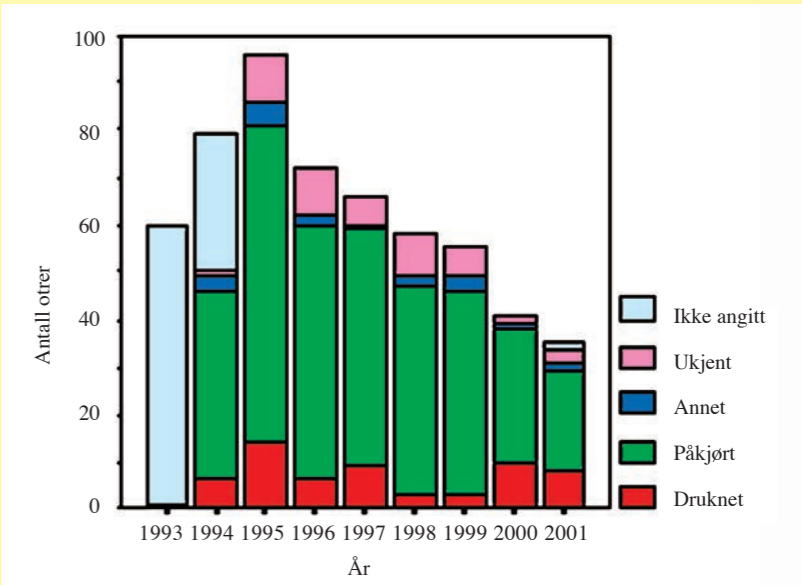
otrer som dør. Derfor gikk jeg gjennom alle svarene og gjorde noen analyser av angitt dødsårsak, sted og tidspunkt i *Fauna* 54 (3), 2001. I det følgende skal jeg gi en kort oppsummering av dette, oppdatert til og med 2001.

For årene 1993-2001 ble det behandlet 562 søknader om tillatelse til å beholde døde oter fra Nordland ved miljøvernnavdelingen i dette fylket. Det var en økning i antall søknader fra 1993 til 1995, og deretter en ganske stor nedgang fram til 2001 (Figur 1). Økningen i antall søknader i starten kan skyldes at det tok tid før den nye ordningen ble kjent. Nedgangen de seinere årene kan skyldes flere ting: 1) en reell nedgang i bestanden og derfor færre som ble funnet døde, 2) at markedet for utstoppa oter ble «metta» og færre derfor ønska å beholde dyret eller 3) at færre dyr ble drept. Den siste er usannsynlig, 2) er meget mulig, mens 1) ville være meget bekymringsfullt.

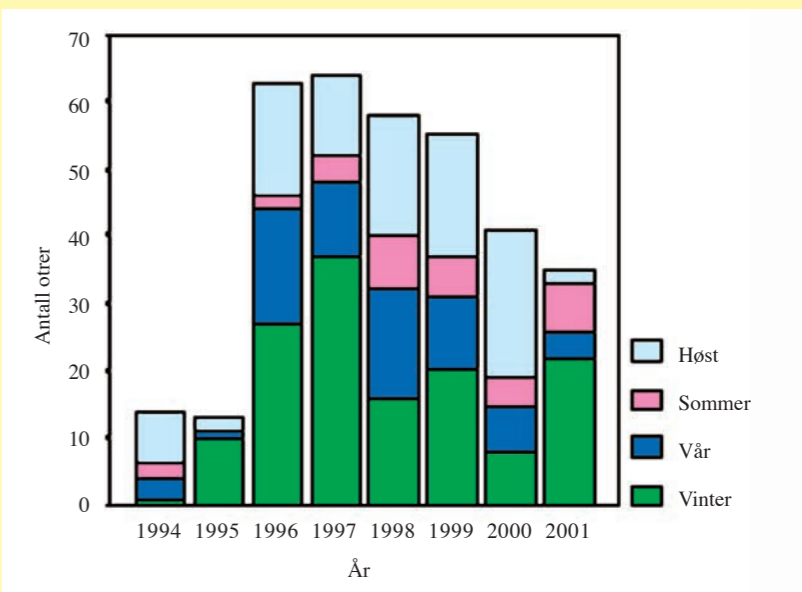
Mulig dødsårsak (inkludert «ukjent») ble angitt for 478 oter. De aller fleste ble angitt som «påkjørt av bil» (73,4 %), mens 12,3 % druknet i ulike typer fiskeredskaper (garn, ruse etc.) og 4,0 % døde av andre årsaker (Figur 1). Ukjent dødsårsak utgjorde 10,3 %, og flertallet av disse døde kanskje naturlig. Av «andre dødsårsaker» utgjorde minkfelle 6 oter, mårfelle 1 oter og «tatt av hund» 3 oter.

Selv om antall oter som ble angitt drept på veien relativt sett kan være for

høyt i forhold til andre dødsårsaker, viser disse tallene likevel at dette er et problem. Dyr som dør i trafikken vil ofte være lettere å finne og lettere å ta med seg (fordi de er ferske), og det jo også her det ferdes mest folk. I tillegg kan det også være en lettvinnt dødsårsak å angi. Dog har preparanten plikt til å melde fra dersom det er mistanke om ulovlig felling. Når så mange oter blir kjørt i hjel, er det egentlig liten grunn til å begå ulovligheter om man ønsker seg en utstoppa oter. Dyr som blir funnet døde av naturlige årsaker er sjelden ferske og derfor lite egnet for montering. Fiskere som «fanger» oter får vel fort nok av disse og dumper dem heller enn å ta dem med seg? Resultatene er derfor ikke representative for dødelighet hos oter, selv ikke for den unaturlige dødeligheten som skyldes mennesket. Men de viser likevel at vi har et problem, og det kan synes som om andelen av oter som dør på veiene i Nordland er høyere enn andre steder der dette er undersøkt.

Figur 1. Antall omsøkte oter i Nordland og mulige dødsårsaker i perioden 1993-2001 (n=562).

Figur 2. Antall omsøkte oter fordelt på sesonger i perioden 1994-2001. Vinter=des.-april, Vår=mai-juni, Sommer=juli-sept., Høst=okt.-nov. For de første to årene var nøyaktig dato sjelden oppgitt (n=347).

De fleste oterene ble drept høst og tidlig vinter (Figur 2), oktober-februar, med november som den verste måneden (14,1 %). Flere faktorer kan være årsak til dette: 1) mørketid og vanskelig å se et svart dyr, 2) flere unge og uerfarne oter er på leting etter et eget leveområde, 3) glatte veier og vanskeligere å stoppe, 4) brøytekanter gjør det vanskeligere for oteren å komme seg ut av veibanen eller 5) oteren er aktiv større deler av dagen i den mørke årstida og kommer derfor lettere i konflikt med veitrafikk. En økende bestand kan gjøre at nye etableringer skjer oftere i ugunstige områder nærmere bebyggelse, eller for å si det omvendt, stadig utbygging langs kysten «stjeler» oterens områder.

De omsøkte oterene kom fra et stort antall lokaliteter fordelt over størstedelen av Nordland. Imidlertid var det særlig mange oter fra den midterste delen av fylket, og flest fra kommunene Bodø, Steigen, Meløy og Gildeskål. Det var ikke sammenheng mellom antall oter og kommunens areal, men derimot med antall innbyggere i kommunen. Det vil si, jo flere innbyggere desto flere omsøkte oter. Antall innbyggere er jo også et godt mål på veitrafikk.

En sikker framtid?

Et totalt antall på 562 omsøkte oter over den studerte perioden på ni år gir 62,4 oter per år i Nordland. Dette kan se lite ut, men det er antakelig bare toppen av et isfjell. De fleste oterene som blir drept blir ikke

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Antall søknader	5	8	13	10	5	10
Antall omsøkte dyr	5	9	15	14	10	Min. 18
Antall felte dyr	0	1	2	1	1	0
Søknaden gjelder						
Oppdrettsanlegg	4	7	11	8	3	4
Vassdrag	1 (Avslag)		2 (Avslag)		1 (Avslag)	5 (Avslag)
Egg- og dunvær	1			1 (Avslag)	1 (Avslag)	1
Annet				1 (fjøs, DN gitt tillatelse etter anke)		

Tabell 1. Oversikt over søknader om fellingstillatelse på oter i Nordland 1996 – 2001 (fra Fylkesmannens nettsider).

Videoklipp: Hans Gundersen

søkt om, og i tillegg må jo også mange bli skadet. Dette betyr antakelig at den unaturlige dødeligheten er betydelig, også sammenlignet med tidligere tiders jakt. Det er godt mulig at påkjørsel er den største dødsårsaken for oter i Nordland. Naturlig dødelighet kommer så i tillegg til dette. I tillegg kommer at leveområdets størrelse eller kvalitet blir redusert som følge av stadig mer utbygging, forurensning og til dels overfiske. Det er en vanlig påstand at bestanden av oter stadig er økende, men dette vet vi strengt tatt lite om.

Av nyere dato er søknader om fellingsstillatelse for oter ved fiskeoppdrettsanlegg. Det kan se ut som alle slike søknader blir innvilget i Nordland (Tabell 1), men at få otrer blir felt. Jeg velger å tro at sistnevnte i stor grad bunner i mangelfull tilbakemelding, selv om dette er et krav for å få fellingsstillatelse. Dessuten må man mistenke at en del otrer blir felt ulovlig ved oppdrettsanlegg, og man må også spørre hvor mange som setter seg fast i nota og drukner? I en spørreundersøkelse utført av Nordlandsforskning svarte 93 % av oppdretterne i Nordland at de hadde problemer med oter, og halvparten registrerte oter ukentlig ved anlegget. (Det er et langt sprang fra å påstå at man har problem med oter til å dokumentere hvor stort problemet faktisk er.) Dette står i motsetning til de relativt få søknadene om fellingsstillatelse (Tabell 1). I dag er det altså slik at man bare kan søke om skadefellingsstillatelse etter at skade er påvist, og ifølge forskriftene er det en forutsetning at det ved oppdrettsanlegget i rimelig grad er gjort tiltak for å forebygge skade og at det gis en viss dokumentasjon av skadene. Til tross for få søknader, at alle blir innvilget og at tilsynelatende nesten ingen dyr blir felt, er dette likevel ikke godt nok for oppdrettsnæringen. Derfor har miljøvern-avdelingen i Nordland foreslått å starte et prøveprosjekt der skadefellingsstillatelse kan brukes mer preventivt, slik at oter kan avlives før skade oppstår i oppdrettsanlegg eller laksevassdrag. Alternativt foreslås det en forsøksordning med lisensjakt på oter.

I brev av 6.3.01 ber man Direktoratet for naturforvaltning (DN) vurdere beskatning av oter som en prøveordning «...der vi gis en mulighet til en mer romslig praktisering av skadefellingsforskriften...», og samtidig vurdere effekten av en slik ordning både for oppdrettsvirksomhet, for laksevassdrag og for oterbestanden. Utspillet kom i forbindelse med høring om jakttider, og kan oppfattes som et forsøk på å endre forskriftene. Imidlertid presenteres det også som et forskningsprosjekt for å evaluere virkningen. En slik evaluering vil kreve et meget omfattende og langsiktig forskningsprosjekt, og som sådan er nok prosjektbeskrivelsen for tynn. Det er et gufs fra fortida å snakke om «aktiv forvaltning av laksepredatorer» (les: reduksjon) i laksevassdrag. Hittil (per november 2002) har ikke DN svart på brevet.

Som forvaltningstiltak ser dette ut som et eksempel på å angripe problemet i feil ende. Det første man må gjøre er å dokumentere hvor stort problemet er, dernest forsøke å løse det med andre midler og til slutt må man eventuelt også dokumentere at skadefelling nytter. Kun det siste aspektet er med i forslaget til forskningsprosjekt. Det som hittil synes å være best dokumentert, er at skadefelling ikke nytter fordi andre dyr raskt tar den ledige plassen. For at det skal nytte må man derfor gå til en betydelig reduksjon av bestanden i området. Et formål med å gi økt og lettere tillatelse til felling av oter er kanskje for å komme mer på linje med dagens (det vil si ulovlige) praksis? Dette synes uheldig, også fordi det vil gjøre ulovlig felling enda enklere. Vi kan neppe forvente noen større økning i bestanden av oter i Nord-Norge, slik at økte problemer ikke skyldes oteren selv men stadig flere oppdrettsanlegg. Bli det tatt hensyn til oteren ved plasseringen av slike? Dette er jo et klassisk eksempel på at man slipper lammet ut til ulven, og så skyter ulven når lammet blir spist.

Den unaturlige avgangen synes å være betydelig for en art som kanskje bare tåler en beskatning på noen få prosent i året. Selv om bestanden i Nord-Norge er god, vet vi altså lite om hvor stor den er og utviklingen i den. Den positive utviklingen kan fort snu uten at vi får kjennskap til det før lenge etterpå. Det er altså et stort behov for mer forskning omkring den menneskeskapt dødeligheten hos oter og betydningen dette har for bestanden. Dessuten omkring mulige tiltak for å redusere denne dødeligheten. Kan vi akseptere at så mange otrer blir kjørt i hjel? Selv om det kanskje ikke er fare for bestanden som sådan, er det vanskelig å godta en så stor usikkerhet. Veiene blir stadig flere og større, og biltrafikken øker og går raskere. Nye fiskeoppdrettsanlegg blir stadig anlagt. Problemene for oterbestanden må derfor bare forventes å øke i framtida, og det er behov for gode

FVR sterkt ut mot gaupejakt

FVR ba på nyåret Direktoratet for naturforvaltning (DN) om å avlyse den tillyste kvotejakten for gaupe vinteren 2003 med den begrunnelse at gaupestammen er dramatisk halvert etter flere år med for stor avskyting og manglende aktiv forvaltning. Norges gaupestamme er ved årsskiftet på omkring 250 dyr. Selv da gaupestammen besto av 500 dyr var arten rødlistet – noe som tilsier at arten er sterkere truet i dag enn det den var for noen år siden.

FVR viser til forskerne Odden, Linnell, Gangås og Andersen (Gaupe- og rådyrprosjektet i Sørøst-Norge) som i en større artikkel i foreningens medlemsblad Våre Rovdyr nr. 2/2002 oppgir den årlige tilveksten for gaupe til ca. 10 % før kvotejakt, noe som betyr at man i Norge hvert år skyter mer enn tilveksten. Fylkesmennene gir til og med konsekvent større fellingskvoter enn det de selv refererer til som tilveksten (de refererer til 10-15%). Gaupeforskerne sier videre at den lave tettheten, lave vekstraten og bevaringsstatusen til gaupa gjør det viktig at beskatningen er konservativ og godt regulert.

Gaupa står oppført på den gjeldende rødlista (fra 1999) – listen over truede dyrearter. Siden disse listene ble laget er bestanden altså svært redusert (nær halvering siden 1996). FVR mener hovedgrunnen til at arten fortsatt er truet er for hard avskyting og at jakt på denne truede må ikke må settes i gang før det med sikkerhet kan vises til at stammen tåler et jaktuttak.

metoder for å overvåke arten. Dette blir jo enda viktigere dersom det i framtida blir enklere å jakte på den. Dersom planene om vern av større områder i kystsonen blir realisert, vil antakelig mange gode oterområder bli beskytta. Hvor stor del av bestanden som blir berørt av dette er likevel usikkert. Det er derfor uansett viktig å finne fram til løsninger som reduserer antall dødsopfer både på veiene, i oppdrettsanlegg og i fiskeriene.

Fritt etter: Frøfjord, K. 2001. Den menneskelige faktor: oterdød i Nordland. Fauna 54: 70-79.

Forfatterens adresse: Tromsø Museum, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø.

Revestreker

Sauer skambitt inntil fjosdøra
Stavanger Aftenblad - 17.01.2003

Fjosdører hindrer ikke biting likevel

Ulven snuste på sauegjerdet
Stavanger Aftenblad - 13.01.2003

Er dét galt også, nå....

Er sauen et svin?
Rana Blad - 09.01.2003

Full forvirring i nord.

Mer sofagris enn farlig ulv
Østlandsposten - 08.01.2003

Enda mer forvirring på Østlandet.

Alt vilt skal telles
Glåmdalen - 07.01.2003

Smågnagernes antall ventes utpå vårparten - i år 2035.

Der telte han deg også!, sa klatremusa
Oppland Arbeiderblad - 28.08.2002

Det er faktisk noen som teller smågnagere og slikt. I følge avisen har en gjeng opplendinger de siste ti årene og med støtte fra Fylkesmannen talt «168 klatremus, 30 spissmus, 12 skogmus og 9 markmus. Pluss en og annen lemen».

Mener han møtte ulv på E 18
Agderposten - 12.12.2002

Det var nok bare en Wolfswagen...

Vil gi våpen til skogsarbeidere
Østlendingen - 23.11.2002

Frykter de skumle dyrene i skogen.

Mulig ulveskinn funnet i busskur
Nationen - 21.10.2002

Gjenglemte ulvepels funnet.

To ulver angrep hunden foran øynene på elgjeger
Indre Akershus Blad - 11.10.2002

Vi rever angriper heller bak øret.

Alt klart for Rockeulven
Sandefjords Blad - 11.10.2002

– Rock me, bææiby!

Skyt vekk gaupe, ørn, jerv og bjørn
Nordlys - 08.10.2002

Leder i Troms geite- og saueavlslag vil

Sliten jeger

Rana Blad intervjuet 18. januar 2003 den erfarne og ivrige (en variant av avisenenes «erfarne og skogsvante») herr Hansen (64). Han maktet i løpet av noen dager det kunststykke å sende kuler fra geværet sitt, som har kikkertsikte med nattlys, fram til en rødrev, en jerv og en jerv til på åtte slik at de døde. Den nå utslitte Hansen, som er en «dreven gluggjeger», likte imidlertid dette dårlig. Vi siterer fra avisen:

– I dag er det bare utgifter og hardt arbeid med denne jakta. Jeg har jo båret opp tungt åte, og da jeg skulle ha gårdagens fangst med meg til veggen måtte jeg slite de tre dyra gjennom dyspsnøen. Jeg brukte tre timer på de tre kilometrene ned til Rauvatnet. Selv om jeg gikk på ski gikk snøen over knærne. Jeg har hatt hytte på Murhaugen i over tre år og må bare si at dette er den tyngste turen jeg har hatt derfra til nå, sier [...] som er stiv og støl av slitet.

Herværende spalte har luftet dette med andre hobbyutøvere og vår erfarne og ivrige golfbekjente kan bekrefte at han forstår jegeren godt: «Kaldt og guffent støtt og det å bære køllene mellom hullene er jo et sant slit», sier han. Vår lokale modellflyentusiast, som er en dreven flyger, har også gitt sitt besyv med i laget og uttaler at modellfly er noe svineri - bare utgifter og slit. «Aldri fred å få, aldri fred å få», sier han og legger til: «Men noen må jo gjøre det.»

gjøre kort prosess. Hva med nordlendinger?

Denne flua er farligere enn ulv
Agderposten - 07.10.2002

Fluefiskerne har store forhåpninger til den nye fluetypen.

Ørn tok uspiselig plastand
Nationen - 24.09.2002

Landbruksorganet fortviler. Det neste blir vel at ørna går løs på de *spiselige* plastandene.

25 jegere mot en ulv
Stavanger Aftenblad - 14.02.2003

Vel, det skulle vel bli omtrent én mot én...

Gaupe øremerket Siljan
NRK Distrikt - 06.02.2003

Stakkars Siljan.

- Drep flere rovdyr
Dagsavisen - 18.02.2003

Rådet for dyreetikk uttaler seg i rovdyrkonflikten. Rådet er nok dyktig lei av alt dette dilldallet med dyrehensyn og sånt.

Jegerne vil felle flere rever i Horten
Tønsbergs Blad - 28.01.2003

Vi rever skal hetse Horten i hvert hefte heretter.

Østlendingen meldte 1. november 2002 at Fylkesmannen i Hedmark hadde gitt tillatelse til Rendal Utmarksråd om å innføre skuddpremier på rovvilt. I henhold til avisen begrunnet utmarksrådet dette med å bedre småviltbestanden. Så vidt vi kan se består listen av arter som også hører inn under begrepet småvilt. Kan man strengt tatt regne med å bedre småviltbestanden ved å redusere småviltbestanden? Listen er som følger:

Rødrev: 300 kroner
Kråke: 100 kroner
Hettemåke: 100 kroner
Fiskemåke: 100 kroner
Gråmåke: 100 kroner
Røyskatt: 100 kroner
Mink: 100 kroner
Mår: 300 kroner

Rendølene fornekter seg ikke, men det er vel som ved annet opphørssalg: Alt skal vekk.

Uansett - vi henstiller *oppegående* rendøler om å føre så mange kråker, måker, røyskatter og ikke minst rever de bare kan for å motvirke den negative trenden.

Fikk omsider en velfortjent straff for sin plagsomme aktivitet gjennom to decennier:

Ulvehater dømt for telefon-trakasseri og trusler

Av Viggo Ree

Den 13.2.2002 avsa Solna Tingsrett dom mot en 66-årig mann som gjennom lang tid hadde drevet telefonsjikane og kommet med trusler mot mennesker som på ulike måter har arbeidet med ulv.

Da ankefristen gikk ut den 5.3. hadde ingen reaksjoner kommet fra ulvehateren eller hans advokat. Dermed ble det satt et foreløpig punktum for nesten 20 års plagsomme telefonoppringninger til folk innen blant annet offentlig forvaltning, politiet og naturvernet. En god del av ulvehaterens omfattende virksomhet var rettet inn mot norske statsborgere. Rettssaken avdekket også et nettverk av støttespillere eller forbilder for 66-åringen der navnene på mange rovdyrmotstandere i særlig Norge dukket opp.

Rettssaken mot mannen, som er bosatt i Solna kommune rett nordvest for Stockholm, fant sted i dagene 21.-24.1.2002. Under årenes løp har hundrevis av men-

nesker blitt oppringt og trakassert av ulvehateren. Det var imidlertid kun ni av disse - hvorav fire nordmenn - som hadde sørget for politianmeldelser. Dette dannede grunnlaget for en omfattende politietterforskning, som endte opp med siktelse og tiltale. I lengre tid presenterte mannen seg som **Horst** eller **Wolfgang Mattenklodt** når de han ringte opp tok telefonen. Ofte la ulvehateren til opplysningen om at han bodde i Värmland. Etter hvert ble hans identitet kjent i mange kretser, og han sluttet da med å bruke det tyskklingende navnet. Selv om dommen er offentlig, brukes - av hensyn til personvernet - kun hans eget dekknavn Mattenklodt i denne artikkelen.

Oppringt fra 1983

Den personen som ble utsatt for Mattenklodts plagsomme telefonoppringninger lengst var avdelingsdirektør og biolog Anders Bjärvall i det svenske Naturvårdsverket. Han har arbeidet innen rovdyrforvaltningen i mange år, og er Sveriges representant i IUCN Wolf Specialist Group. Helt siden 1983 har Bjärvall motatt telefoner fra ulvehateren. Dette året fant den første ulvevinglingen i nyere tid i Värmland (Finnskogen) sted. Som offentlig ansatt har han måttet forholde seg til disse ubehagelige henvendelser på en profesjonell måte. I en mail til artikkelforfatteren har Bjärvall beskrevet noe av hva han opplevde opp gjennom årene: «*De första åren när han ringde började nästan alla samtal med att han faktiskt hade eller åtminstone låtsades ha frågor om vargar. Men mitt i samtalet slog sedan tonen om och han började skälla antingen för att det fanns vargar i landet eller för att någon person eller ännu värre någon myndig-*

het intresserade sig positivt för dem. Och sedan kunde han fara ut i våldsamma anklagelser som gick ut på att jag var intresserad av vargar av sexuella skäl. Han pepprade sina salvor med svordomar och könsord och kunde kasta ur sig de mest vidriga saker. När jag slängde på luren ringde han i regel upp igen direkt. Det hände dessutom flera gånger när han inte fick tag på mig på Naturvårdsverket att han blev kopplad till någon annan person. Och då kunde han inför den personen utveckla just dessa påståenden om mitt sexuella intresse för vargar. Bl.a. var några av våra flickor i växeln utsatta för mycket obehagliga samtal av detta slag».

Mattenklodt var ansatt i den svenske skatteetaten fram til 1993, da han av ulike årsaker gikk ut av arbeidslivet. Dette betyr at han holdt på i hele 10 år med oppringninger til Anders Bjärvall mens han var statsansatt! Med hytte i Arvika har han for øvrig en viss tilknytning til Värmland. Det gikk imidlertid nesten 13 år før ulvehaterens identitet ble kjent. Disse opplysningene kom for dagen i begynnelsen av januar 1996 - i tilknytning til forvaltningen av ulveflokkene i Mittådalen. Og det var faktisk telefonoppringeren selv som i et ubetenksomt øyeblikk røpet detaljer som førte til oppsporing av identiteten! I en telefon til Bjärvall i romjulen 1995 refererte han nemlig til en høringsuttalelse han nylig hadde fått tilsendt en kopi av fra «*sin vän förbundsjuristen i Umeå*». Denne personen var imidlertid godt kjent i Naturvårdsverket, bl.a. fordi vedkommende var forbundsjurist i Svenska Samernas Riksförbund. Da Mattenklodt ble konfrontert med juristens fulle navn førte dette til et voldsomt utbrudd med banning og skriking. Straks over nyttår ringte Bjärvall opp

juristen, og fikk opplysninger om mannens navn og adresse - som til alt hell fortsatt befant seg på en papirlapp i en utømt søppelkasse!

Kort tid etterpå dukket dessuten ulvehateren opp i Naturvårdsverket for å skrive av navn, adresser og telefonnummere på en liste over 600 personer som hadde undertegnet et opprop til støtte for ulveflokkene i Mittådalen. Det var Bjärvall som overleverte underskriftslistene, og han kjente da igjen stemmen fra alle telefonoppringningene. Under dette besøket opptrådte ulvehateren «*ytterst otrevligt*», og på slutten av oppholdet gikk han bl.a. til fysisk angrep på en vaktmester på grunn av hans innvandrerbakgrunn. Bjärvall og flere ansatte i Naturvårdsverket anmeldte få dager senere Mattenklodt for langvarig telefonsjikane og trusler. Dette forhindret ikke ulvehateren i å fortsette ringingen. Like etterpå var han på tråden til Bjärvall der han kommenterte: «*Jasså, det var du din jävel som anmeldte mig*». Politiet gjorde imidlertid lite eller ingenting med anmeldelsen, og litt

Solna Tingsrett fastslo i dom av 13.2.2002 (Mål nr B 2220-00) at Mattenklodt gjennom sine telefonoppringninger hadde gjort seg skyldig i trakasseri og trusler. Han ble bl.a. dømt til å erstatte den skade han hadde påført Viggo Ree, som «under den aktuelle tiden ikke fått arbeidsro». Her fra en arbeidssituasjon i atelieret på Røyse med konsentrasjon og ro høsten 1998. Foto: Roar Solheim.

Samtlige i Svenska Rovdjursföreningens ledelse ble jevnlig oppringt av Mattenklodt på 1990-tallet. Her er åtte representanter samlet under et styremøte i Stället i Värmland den 8.4.2001. Fra venstre Johan Linder, Erolid Coleman, Kent-Åke Gustavsson (delvis skjult), Björn Ljunggren, Sven-Olof Löfgren, Ann Dahlerus, Ulf Stridsberg og Mats Ericsson. Erolid Coleman var den eneste fra ledelsen i Svenska Rovdjursföreningen som anmeldte Mattenklodt for trakasseri og trusler. Omfanget og karakteren av telefonosjikanen mot denne polititjenestemannen førte til domfellelse i Solna Tingsrätt. Foto: Viggo Ree.

over to år senere - i februar 1998 - kom det beskjed til Naturvårdsverket om at saken var blitt henlagt. Dette gav ulvehateren inspirasjon til å drive på med sine oppringninger. Han følte seg åpenbart så trygg på at politiet ikke ville forfølge denne type saker at han endog trappet opp sin sjikanevirksomhet.

Første telefon til Røyse i 1997

Ulvehaterens første telefonoppringninger til artikkelforfatteren fant sted i 1997. Vedkommende presenterte seg ikke de første gangene, men på forespørsel om hvem som ringte fikk jeg senere opplyst at det var Horst eller Wolfgang Mattenklodt fra Värmland. I begynnelsen var mesteparten av samtaleene i og for seg greie. Men etter hvert ble de gradvis mer ubehagelige. En markert endring fant sted etter henleggelsen av Naturvårdsverkets politianmeldelse i februar 1998. Telefonoppringningene ble da først og fremst preget av ren sjikane og hets. Anmodning om sjikanesperr ble innlevert til Telenor via Hole lensmannskontor den 7.3.1999. Tekniske problemer på denne tiden førte imidlertid ikke til noen oppsporing av telefonoppringeren. Først et snaut år senere fikk jeg kjennskap til ulvehaterens identitet. Det skjedde helt tilfeldig under en telefonsamtale med Anders Bjärvall, da jeg kom til å nevne noen ord om telefonene fra en person som kalte seg Mattenklodt. Dermed fikk jeg en beretning om noen av hans opplevelser gjennom de siste 17 årene!

Björn Ljunggren - leder i Svenska Rovdjursföreningen - opplevde 10 år med telefonoppringninger fra Mattenklodt. Han orienterte kolleger i både Norge og hjemlandet om Solna-mannens aktiviteter og sjikanemønstre, men anmeldte selv aldri ulvehateren. Foto: Viggo Ree.

Stemmen til Mattenklodt er såvidt særegen at de fleste raskt vil lære seg den å kjenne. Selv bare et par ord med hans ganske grove og karakteristiske røst røpet hvem som var på den andre enden av tråden. Displayet på telefonen viste ingen nummer hver gang ulvehateren ringte, kun en bestemt ordkombinasjon som kommer opp fra enkelte telefoner fra utlandet. Man hadde således en viss kontroll med når det var Mattenklodt som var på ferde.

Advarselen

Først den 9.5.2000 - etter diverse telefoner dagene i forveien - gjorde jeg ulvehateren oppmerksom på at jeg kjente hans identitet. Under denne oppringningen presenterte han seg som redaktør **Lars Kristian Steen** i Nationen. Forsøk på å utgi seg som andre personer - særlig folk han deler synspunkt-

er og har kontakt med i rovviltsammenheng - ble etter hvert et vanlig fenomen. Denne telefonsamtalen ble tatt opp på bånd - noe Mattenklodt ble gjort oppmerksom på. Samtidig ga jeg beskjed om at dersom han fortsatte med å ringe meg og min familie ville jeg blant annet sørge for å politianmelde han for mangeårig telefonterror. Jeg nevnte også at senere oppringninger kunne føre til at jeg eventuelt ville oppgi hans navn på en eller flere mailinglister på internett. Til det svarte han: «Ja, då tycker jag du ska göra det genast». Dermed gav han selv grønt lys for offentliggjøring av identitet over nettet. Dette ble besørget i form av en advarsel på mailinglisten Dyrenett samme dag. Ikke overraskende førte det til negative reaksjoner fra enkelte prispne abonnenter og den ansvarlige for mailinglisten. Derfor sa jeg kort tid etterpå opp abonnementet på Dyrenett.

Drapstrussel via skremt familie i nabolaget

Mattenklodt fortsatte imidlertid å ringe de etterfølgende vår- og sommerukene i 2000. I perioden mellom 9.5. og 8.7.2000 la jeg på telefonrøret med en gang jeg hørte at det var han som var på andre enden av tråden. Det ble imidlertid ikke gjort systematiske notater om nøyaktige tidspunkt for oppringningene. Enkelte detaljer ble allikevel registrert for ettertiden, bl.a. at han ringte to ganger på min 50-årsdag den 19.6. og hele 10-15 ganger den 7.7. Den 8.7. kom det en telefon kl. 10.10, og det var min ektefelle som løftet av røret denne gangen. Mattenklodt gjentok da en rekke ganger «Viggo Ree is a bad man», hvorpå han fikk spørsmålet «Er du helt gal?». Han brøt da telefonkontakten. Om lag 10 minutter senere ringte ulvehateren igjen. Denne gangen ringte han imidlertid galt nummer, i det det nest siste tallet ble slått eller tastet feil. Han havnet da hos en familie i nabolaget på Røyse. Her skremte Mattenklodt opp en mindreårig med framføringer av ulike

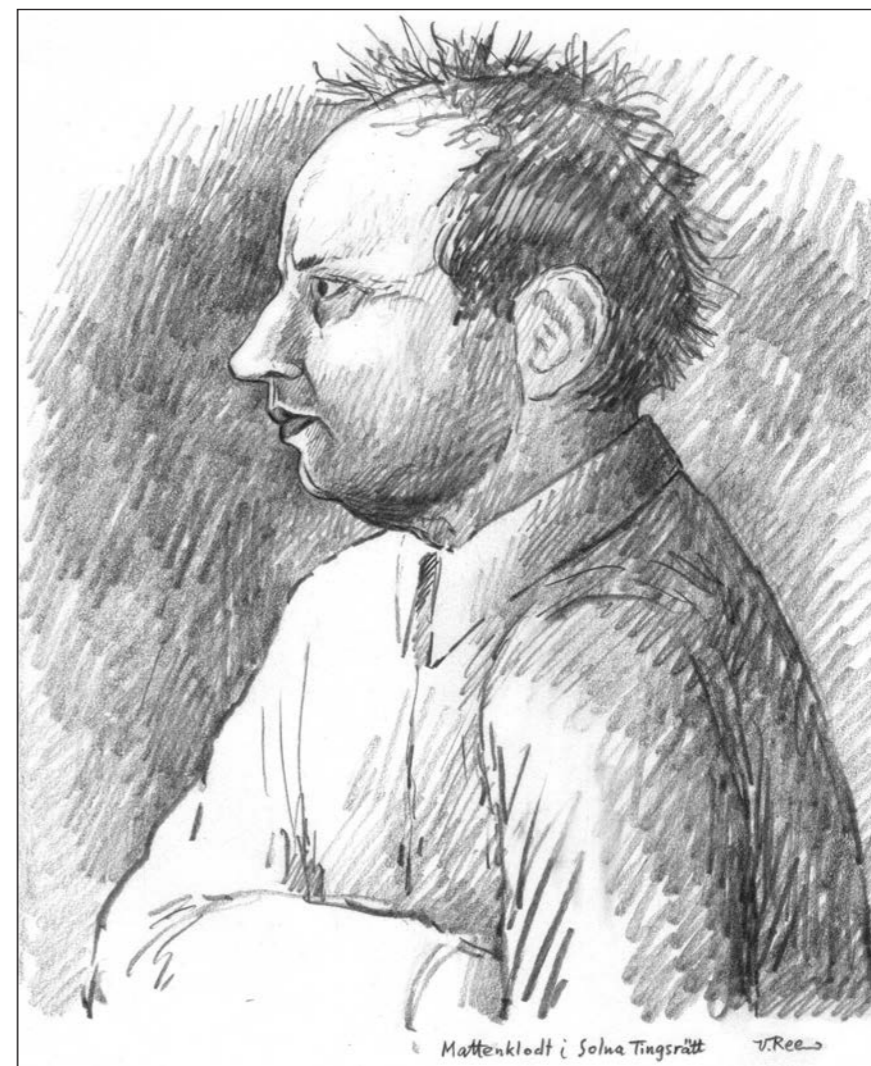
beskjeder. Da faren tok telefonrøret kom det en masse meldinger på engelsk, bl.a. konkrete drapstrusler. Han klarte imidlertid ikke å få oppringeren til å forstå at han hadde ringt feil, og at han ikke var Viggo Ree. Familiemedlemmene ble så engstelige at de umiddelbart tok kontakt med Ringerike Politikammer, og like etterpå ble jeg orientert om hendelsen av en polititjenestemann. Jeg bestemte meg derfor for å ta hånd om denne terroren på en helt annen måte, og allerede samme dag leverte jeg inn en anmeldelse på Hole lensmannskontor.

Systematisk oppfølging

I tiden som fulgte sørget jeg for å notere nøye ned alle detaljer i tilknytning til Mattenklodts oppringninger. Ingen av telefonene ble besvart, men jeg noterte ned hva som ble sagt - eller skreket - før jeg rakk å legg på røret. Dessuten leste han inn en rekke meldinger på telefonsvareren. Disse ble spilt over på kassettbånd for senere bruk i dokumentasjonsammenheng. I perioden 9.7.-16.8. ringte ulvehateren meg minst 28 ganger. I tillegg gjorde jeg nedtegnelser om noen av de mange gangene han ringte andre medlemmer av Foreningen Våre Rovdyr, bl.a. Hans J. Engan, Paul Granberg og Morten Bilet. Under en telefonhenvendelse til sistnevnte den 17.7. trakk ulvehateren fram fire personer han satte spesielt stor pris på. Dette var **Peter Bevan** i Norsk Jakthundgruppe (en av personene som var med på å starte Folkeaksjonen ny rovdypolitik) samt **Lars Toverud, Ivar Mysterud** og **Adolf Hitler!** At Mattenklodt snakket mye med Ivar Mysterud på telefonen fortalte han selv til Paul Granberg den 28.7. Før man rakk å slenge på røret ble eksempelvis utsagn som «Nu ska vi komma å jula dig», «Ulve-quisling», «Din gamla rovdjurterrorist», «Heil Hitler» og «Deutschland über alles» registrert. På telefonsvareren var det blant annet følgende meldinger: «Heil quisling - heil quisling - varg-quisling», «Ulveterorist - nu ska ulverna bort - sieg heil» og «Nu ska ulverna bort Viggo - Viggo - Viggo quisling». Alle innlesningene på telefonsvareren fulgte med som kassettbåndbilag til en ny politianmeldelse innlevert til Hole lensmannskontor den 16.8.

Anmeldelse nr. 3

Etter ytterligere en måned med telefonterror ble en tredje politianmeldelse levert Hole lensmannskontor den 18.9. Dette gjaldt minst 16 oppringninger i perioden 17.8.-18.9. Den 17.8. ringte eksempelvis Mattenklodt opp og fikk sagt «Ivar Mysterud her» før jeg fikk slengt på røret. Dagen etter ringte han allerede kl. 05.27 på morgenen og sa «Guten morgen!» Dette var den tidligste oppringningen jeg fikk. Den seneste var ti minutter over midnatt. Blant ytringene han fikk skreket

ut før jeg fikk brutt forbindelsen i denne perioden var «Nu ska du passa dig, för faen» og «Din jävliga vargterrorist». Den 14.9. bestemte jeg meg for ikke å legge på røret hvis Mattenklodt ringte. Kanskje det ville virke med en litt annen strategi? Samme ettermiddag var ulvehateren på tråden. Denne samtalen ble ganske lang, og dessuten innspilt på bånd. Han fortalte da blant annet at han hadde fått mange opplysninger om meg fra **Björn Linskov** i Norges Bygdevernforening. Vedkommende rovdymotstander er også lokalpolitiker for Venstre i Sigdal og Eggedal. Da Mattenklodt begynte med sin velkjente sjikane fikk han noen meldinger i såvidt klare og kraftfulle ordelag at han faktisk ble helt taus i perioder. Blant annet ble han gjort oppmerksom på at han nå hadde satt i gang en prosess som han om kort tid ville få se konkrete resultater av. Virkningen var ihvertfall den at dette ble den siste telefonen jeg fikk fra Mattenklodt. Selv har jeg aldri ringt denne Solna-mannen.

Samarbeide over grensen

Mattenklodts hetsoffensiv mot norske naturvernere sommeren 2000 førte naturlig nok til at kontakten med svenske kolleger ble styrket. Personer i Svenska Rovdjurs-

föreningen kunne berette om rundt 10 års befatning med ulvehateren. Lederen, Björn Ljunggren, summerte i en mail 8.7.2000 opp noe av hva de hadde opplevd med Mattenklodt. Han ringte alle i styret og alle som hadde noen funksjon i foreningen. I tillegg skaffet han seg opplysninger om folk han plaget via telefonen ved å ta kontakt med overordnede, tidligere arbeidsplasser osv. I den forbindelse skrev Ljunggren, som i arbeidslivet er autorisert revisor: «Han har flera gånger ringt till mina närmaste chefer och flera gånger till personalavdelningen på vårt huvudkontor i Stockholm och frågat om de vet vad jag håller på med». Politispektøren Erolid Coleman satt på dette tidspunktet i Svenska Rovdjursföreningens styre. Han var en av de som fikk flest telefoner fra ulvehateren, og ble bl.a. hetset fordi han i arbeidssammenheng etterforsket miljøkriminalitet og av og til uttalte seg om dette til pressen. Mattenklodt klaget på grunn av sistnevnte til den svenske sivilombudsmannen, og skaffet dessuten opplysninger om bl.a. Coleman's utdannelse, inntekter og reisevirksomhet via passet!

To personer som ble oppringt en rekke ganger i 2000 var Värmland-paret Helga Zimmermann og Peter Jacobi. De kommer ►

Biologen Anders Bjärvall i Naturvårdsverket ble oppringt av Mattenklodt gjennom hele 17 år! Solna Tingsrett mente imidlertid at telefonsjikanen og truslene mot tjenestemannen ikke var så alvorlige at ulvehateren kunne dømmes for tiltalen. Bjärvall var meget skuffet over denne delen av dommen, men på den andre siden glad for at plagingen omsider opphørte. Bildet er tatt under en ulveekskursjon i Nord-Spania i 1993 - 10 år etter at Mattenklodt startet sine telefonoppringninger. Foto: Viggo Ree.

opprinnelig fra Tyskland, og er henholdsvis lærer og psykoterapeut.

Førstnevnte hadde skrevet to brev til den svenske miljøvernministeren og støttet han i arbeidet for å sikre en livskraftig ulvestamme. Ulvehateren hadde fått fatt på en kopi av det ene brevet, og var straks på tråden med hets og trusler. Av en eller annen grunn trodde Mattenklodt at de to var jøder. En del av telefonterrorer dreide seg derfor om jødehets, med uttrykk som «*Alla judar ut ur Sverige*» o.l.

Kontakten mellom norske og svenske naturvernere førte til at noen av de som ble oppringt mest av Mattenklodt fikk samordnet arbeidet med systematisk å få notert ned alle viktige opplysninger, ivaretagelse av telefonsvarerinnlesninger og innspilling av telefonsamtaler. Da politietforskerne ved Västerorts Polismästar-distrikt i Solna i oktober 2000 innkalte Mattenklodt til avhør hadde de tilsammen 14 anmeldelser foran seg. For Mattenklodt må dette ha vært litt av en overraskelse. Det viste seg nemlig at fire andre politianmeldelser mot han i årene 1996-98 også var blitt henlagt. Den siste anmeldelsen ble henlagt i 2000 - samme året ulvehateren startet sin storoffensiv. At politiet denne gangen fulgte opp med etterforskning, avhør og til slutt siktelser og tiltale hadde ulvehateren garantert ikke gjort regning med.

Rettsaken

Avhørene av Mattenklodt drøyde noe ut i tid. Han ble i juni 1998 rammet av slag og havnet i rullestol med lammelse på venstre halvside, og med 55 %s invaliditet ble det hevdet at han var for syk til å la seg avhøre. Ulvehateren var imidlertid frisk nok til å fortsette telefontrakasseriet! Etter hvert fikk politiet imidlertid gjort det utredningsarbeidet de trengte før en tiltale ble tatt ut. Mandag den 21.1.2002 startet

forhandlingene i Solna Tingsrett. Totalt var det ni målsägande - fornærmete, hvorav sju stilte i løpet av denne januaruken og fortalte retten om sine opplevelser. Anders Bjärvall og Erolid Coleman var inne på mandagen. Tirsdag morgen var jeg på plass sammen med Helga Zimmermann og Peter Jacobi.

Aktor i saken var Mats Bergman, mens dommerfunksjonen ble skjuttet av Margareta Molin Stenberg. Advokat Jan Bernhammer hadde fått oppgaven med å forsvare Mattenklodt. Det var ellers interessant å få se den personen som hadde ringt og trakassert så mange mennesker gjennom så lang tid. Mest overraskende var trolig at hans særegne og grove stemme ikke sto i forhold til kroppen, som i tillegg bar tydelig preg av slagtilfellet. Men selv om framtoningen kunne framkalle en form for medlidenhet ble denne raskt feid til side hver gang mannen buldret fram med en eller annen ytring. Dommeren måtte jevnlig snakke til han fordi han brøt inn i vitneforklaringer eller redegjørelser uten å ha fått ordet. Hele tiden laget han underlige oj-oj-oj-lyder, og av og til kastet han hodet bakover. Som tiltalt kunne Solna-beboeren si nærmest det han ville under forhandlingene. Og mye av det han hevdet var lite i samsvar med det han selv hadde etterlatt seg av dokumentasjon. Blant annet hevdet han at han hadde ringt meg bare 3-4 ganger i 2000!

Omfavnelser

Under forhandlingene tirsdag hadde Mattenklodt stevnet inn to av sine kompisar som vitner. Det var interessant å se hvordan disse to omfavnet sin venn ute på gangen før forhandlingene tok til. Hans advokat påpekte meget tydelig - og en smule brydd - at han ikke hadde noe med disse to vitneinnkallelserne å gjøre. Aktor lente seg dessuten mot meg

og opplyste at dette ihvertfall ikke ville tjene Mattenklodts sak! Den ene var **Tage Collberg** fra Borlänge - leder i Sveriges Samarbeidsforum i Rovdjursfrågor. Han hadde hørt at jeg bl.a. skulle ha arrangert demonstrasjoner og «*uppviglat til hot*» mot ulvemotstandere! Den andre var **Malte Sandström** fra Nås - leder i Svenska Jakt- och Fritidsgruppen. Han mente at folk nå måtte ta sine barnebarn i hånden og bare se på at rovdirene rev ihjel hesten! Generelt snakket de to rovdymotstanderne pent om ulvehateren, stygt om ulven - og Viggo Ree hadde de «*bara hört talas om*». Mye av det de hadde å berette var rykter og andre- og tredjehånds opplysninger - nok så fjernt fra de faktiske forhold. For ordens skyld kan det nevnes at begge vitnene bor i vestre deler av Dalarna - et område der 7-8 ulver er ulovlig tatt av dage de siste årene.

Sally Rundbergets navn fram i retten

Det tyske paret bosatt i Värmland redegjorde grundig for sine opplevelser med Mattenklodt. Helga Zimmermann var først ute. Hun beskrev en aktivitet fra ulvehaterens side som mest av alt gav inntrykk av ren personforfølgelse. Han skaffet seg opplysninger om paret ved å ringe til deres bekjente, kom med trusler og knurret som en ulv på telefonen. Ukjente biler dukket på dette tidspunktet jevnlig opp rundt bostedet deres, som ligger i skogen. Peter Jacobi hadde lignende beskrivelser. Dommeren ville ha nærmere opplysninger om en norsk kvinne som hadde ringt tre ganger sommeren 2000 og kommet med trusler mot paret. Jacobi husket ikke alle detaljer i denne forbindelse. Da Mattenklodt etterpå fikk ordet røpet han liksom godt navnet på den norske kvinnen, som var **Sally Rundberget!** Hun er sekretær i Østre Hedmark Vilt- og Miljøforening, og har gjennom en årrekke vært en av de mest profilerte ulvemotstanderne i Norge. Ikke minst har hun utmerket seg ved en rekke innlegg i lokalavisens debattspalter - med bl.a. ekstreme opplysninger om ulv og injuriøse påstander mot folk i forsknings- og naturvernretser. I dommen ble hennes navn feilaktig gjengitt som Sally Lundberg.

På slutten av Jacobis forklaring kom en virkelig passende kommentar: «*Detta handlar inte om verkliga vargar, men om vargen i Mattenklodts huvud. Det vet alla!*».

Torsdag den 24.1.2002 - for øvrig på Mattenklodts 66-årsdag - forklarte Lars Nyblom og Paul Granberg seg for retten. Begge har lang fartstid i tilknytning til rovdyrforvaltningen. Mattenklodt trakasserte de to via telefonen en rekke ganger i 2000. Uttrykk som «*Paul Granberg quisling*», «*vargterrorist*» og «*varg-älskare*» ble benyttet under oppringning-

ene til foreningens tidligere leder. Blant ingrediensene var også en drapstrussel. En av de som overfor Mattenklodt hadde beskrevet Granberg som «*vargälskare*» var **Ivar Mysterud**. Det samme hadde flere personer i Granbergs lokalmiljø som Solna-beboeren hadde hatt kontakt med via telefonen!

Dømt til skyddstilsyn

Dommen av 13.2.2002 var på mange måter knusende for 66-åringen fra Solna. Han ble dømt til skyddstilsyn - en form for betinget dom som på norsk kalles ilagt tilsyn. En særskilt forskrift påla han å «*underkasta sig den psykiatriska läkarvård som den lokale kriminalvårdsmyndigheten i samråd med läkare finner nödvändig*». I dommen står det bl.a.: «*Den brottslighet som tingsrätten funnit att Mattenklodt gjort sig skyldig till är så allvarlig och omfattande att påföljden inte kan stanna vid ett bötesstraff. Brottsligheten är dock varken till art eller straffvärde sådan att en icke frihetsberövande påföljd är utesluten. På grund av vad som upplysts om Mattenklodts person finner tingsrätten att skyddstilsyn får anses var den påföljd som är bäst ägnad att förhindra att Mattenklodt återfaller i brott*».

Videre står det i dommen: «*Var och en av de sju målsägande som hörts i målet har framstått som mycket trovärdiga och sanningsenliga personer. Deras berättelser innehåller sådana detaljer, av vilka en del företer stora likheter sinsemellan, att det framstår som mycket osannolikt att de skulle vara påhittade. Något beaktansvärt skäl för dem att lämna oriktiga uppgifter till nackdel för Mattenklodt har inte heller framkommit. Målsägandena får också anses ha bättre förutsättningar än Mattenklodt att minnas vad som förekommit vid samtalen*».

Mattenklodt ble utrolig nok ikke dømt for telefonoppringningene til Anders Bjärvall. Retten mente at disse samtalen «*inte kan anses som ett sådant hänsynslöst beteende att han skall fällas för ofredandes*». Ulvehaterens trusler mot Naturvårdsverkets biolog ble heller ikke vurdert som «*brottslig gärning*». Tiltalen i tilknytning til seks av de øvrige fornærmete førte imidlertid til at Solna-beboeren ble dømt for olaga hot (trusler egnet til å framkalle frykt) og ofredande (trakasseri). Tre av disse hadde begjært økonomisk erstatning, og Mattenklodt ble dømt til å betale de en samlet sum på kr. 25.000. I tillegg ble han dømt til å betale 10 % (kr. 12.000) av statens utgifter til forsvareren samt en obligatorisk brottsofferfondavgift på kr. 500. I tilknytning til førstnevnte står det bl.a. i dommen: «*Jan Bernhammer har haft ett mycket grannlaga arbete med en mycket krävande huvudman*».

Sluttord

Dommen ble ikke anket av noen part. Mattenklodt skjønte muligens at dens premiser var av en slik karakter at en videre behandling i rettssystemet ikke ville endre utfallet. Nye runder ville kanskje føre til en enda strengere dom. Det er derfor ikke urimelig å tro at forsvareren kan ha gitt sin klient noen gode råd i denne sammenheng. For de fornærmete var det viktigste at det nå ble slutt på telefonsjikanen og truslene. For utenforstående er det vanskelig å forstå hvor belastende denne type telefonterror kan være. Denne artikkelen er skrevet bl.a. for å gi råd om hvordan man skal forholde seg dersom noen kommer i tilsvarende situasjoner i framtiden.

Det rettsaken ikke gav svar på var hvordan det var mulig for en person å sitte dag etter dag og ringe nærmest kontinuerlig til mennesker i inn- og utland. Matten-

klodts telefonregninger må ha vært meget store. Dersom han ikke har hatt personlig økonomi til å ekspedere alle telefonutgiftene er det naturlig å tenke seg at han har fått hjelp til det. En slik støtte kan besørges av både privatpersoner og organisasjoner. Rettsaken viste at ulvehateren jevnlig hadde kontakt med kjente rovdymotstandere i ulike organisasjoner - også i Norge. Jeg oppfordret i en av mine anmeldelser politiet til å etterforske forholdene rundt økonomi og eventuell støtte utenfra, men under forhandlingene kom det aldri fram opplysninger som kunne belyse dette. Om personer eller grupperinger i rovdymotstandsmiljøene har brukt Mattenklodt for trakassering og plaging av folk som på ulike måter arbeider med ulv har de i så fall bidratt til å bringe denne mannen i en enda mer tragisk livssituasjon.

En detalj skal Mattenklodt ha påskjønnelse for. Han punget raskt ut med de pengene han ble dømt til å betale. Det er ikke vanlig i slike saker. Turen til Stockholm gav meg dessuten anledning til et par timers studier av Liljefors´ malerier på Thielska Galleriet! Ulvehateren har imidlertid fortsatt med sine telefonoppringninger - nå til mennesker han ikke har plaget tidligere. Men en telefon tok han til Anders Bjärvall sist høst. Straks etter at Naturvårdsverket avslø en fellingssøknad på ulven John i Nord-Sverige ringte det på avdelingsdirektørens kontor, og da telefonen ble tatt lød en velkjent stemme med ordene «*Död åt den jävla vargen*» før røret ble slengt på!

Litteratur

Coleman, E. 2002. Rättsfall. Är det slut på telefonterrorer nu? *Våra Rovdjur nr. 1-2002*: 17.

Coleman, E. 2002. Rättsfall. Maffiafasonerna måste bekämpas. *Våra Rovdjur nr. 2-2002*: 9.

Granberg, P. 2002. En takk for prisen - og litt til. *Våre Rovdyr 16 (1)*: 18-20.

Elektriske gjerder som forebyggende tiltak mot rovviltskader

**Tekst & foto
Stein Karlsen
FVR Østfold**

Den 30-31. august 2002 arrangerte Svenska Rovdjursföreningen kurs i bygging av elektriske gjerder. Kurset foregikk på Viltskadecenter som ligger på Grimsö forskningsstasjon i Bergslagen ca. 30 mil øst for Oslo. Undertegnede deltok på vegne av FVR i Østfold, og var dessuten eneste norske deltager. Kurset bestod av en del teori, men først og fremst praktisk gjerdeoppsettning. Forelesere var Maria Levin (Viltskadecenter), Inga Ahlqvist (driftsansvarlig ved Viltskadecenter) og Lennart Javelius (Agra forsikringselskap). Viltskadecenter arbeider på oppdrag fra Naturvårdsverket og driver bl.a. med informasjon og utdanning for å forebygge skader forårsaket av fredet vilt. På Grimsö driver Sveriges landbruksuniversitet også viltforskning.

Gjerdealternativer

Viltskadecenter anbefaler i utgangspunktet to typer gjerder. Den første varianten består av 4-5 el-tråder opp til en høyde av ca. 90-110 cm. Det er meget viktig at den nederste tråden sitter så lavt som mulig, maksimalt 20 cm over bakken. Det er ofte under den nederste tråden at f.eks. ulv først vil prøve å komme seg inn. For de øvrige

trådene gjelder en maksimalavstand på 25 cm. Den andre varianten gjerde består av vanlig saueneetting med en el-tråd øverst - ca. 15 cm over nettingen. Det skal også være en tråd nede - ca. 20 cm over bakken og 15 cm ut fra gjerdet.

Hjørnестolpene bør være grove (10-15 cm i diameter) og skikkelig nedgravd. En stolpe på ca. 2 m bør stikke en meter ned i bakken. Disse må tåle stor belastning fordi trådene spennes ganske kraftig. Trådene bør være av typen «high tensile», hvilket innebærer at den er ekstra sterk og har en bra galvanisering. Diameteren anbefales til ca. 1,4-2,5 mm. Isolatorene som trådene settes fast i skal være kraftige og holdbare.

Jording

God jording er meget viktig for gjerdets funksjon. Jordspett bør brukes og disse skal være minimum en meter lange. Jordspettene slås ned i bakken med 1-2 meters mellomrom. Minst 3 spett anbefales og gjerne flere hvis grunnforholdene tilsier det. Ved 5-tråders gjerder kan det være en fordel å la to av trådene være jordet. Man velger da tråd nr. 2 og 4 og får et gjerde som:

- gir kraftigere støt
- fungerer selv når grunnen leder dårlig, f.eks ved tørke
- gir støt til dyr som forsøker å hoppe mellom trådene uten å være i kontakt med bakken.

Aggregat

Generelt bør man velge et aggregat med overkapasitet for den aktuelle gjerdestrekningen. Busker og annen vegetasjon som kan legge seg mot trådene under vekstsesongen begrenser spenningen, og da er det en fordel å ha litt ekstra å gå på. Ønskelig spenning på gjerdet er ca. 6.000 volt. Høy spenning slår også lettere gjennom en tykk pels.

Gjerding ved vann

I områder hvor beitemerter grenser mot vann, elver e.l. bør det også gjerdes. Både bjørn, gaupe og ulv er gode svømmere. Ingen store stener eller andre forhøyninger må finnes inntil gjerdet. Disse kan rovdyra utnytte til å komme seg innenfor. Det bør heller ikke være groper eller fordypninger som gjør det mulig å komme under.

Fleksible gjerder

Et fleksibelt gjerde har større evne til å tåle belastninger. Mellomstolpene er da av glassfiber eller tilsvarende materiale. Trådene bør også være av en slik kvalitet at de tåler en viss fjæring.

Vedlikehold

Gjerdet blir med tiden utsatt for påvirkning av dyr og andre naturlige faktorer. Det er derfor nødvendig med et godt vedlikehold. Både spenning og jording må sjekkes ofte under sesongen. Gress og annen vegetasjon må holdes vekk fra trådene hele tiden når det er dyr på beite. At trådene er skikkelig oppspennet må også kontrolleres ofte.

Feil som vanligvis gjentar seg er:

- for dårlig jording
- for spinkle og for dårlig nedslåtte hjørnестolper
- isolatorer av dårlig kvalitet
- nederste tråden sitter for høyt
- for lav spenning pga. lekkasje eller motstand

Gjerdet bør være tilkoblet året rundt for å forhindre at rådyr og elg løper ned trådene. Kostnaden for ekstra strømbruk blir minimal.

Forsøk med el-gjerder mot gaupe

Det er gjort forsøk i en dyrepark i Sverige med gjerding mot gaupe. Det viste seg at høyde over bakken og avstand mellom trådene var av avgjørende betydning. Fire gjerdetyper ble testet:

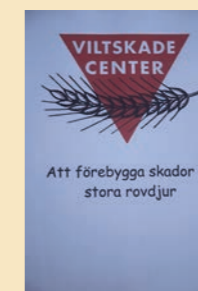
1. vanlig saueneetting
2. saueneetting med strømtråd oppe og nede
3. 5-tråders gjerde
4. 3-tråders gjerde

I dette forsøket på gaupe ga alternativ 2 best resultat. 5-tråders gjerder var nest best. Sistnevnte alternativ har dog gitt gode resultater i naturen. Verdt å merke seg er at ikke i noen tilfeller hoppet gaupe over.

Skal det trekkes noen konklusjoner av dette kurset, må vel en av de være at det er mye jobb å sette opp et skikkelig gjerde. Spesielt hvis terrenget er kupert og bakken hard. Elektriske gjerder er nok ikke løsningen overalt, men kan være en betydelig skadereduserende faktor mot rovvilt der hvor gjerding benyttes.

I Østfold har vi hatt en del angrep på sau i år. Vi mener at mange saueliv kunne vært spart dersom de eksisterende gjerdene hadde holdt en høyere standard. I de områdene vi tok gjerdene i nærmere øyesyn hadde de graverende feil. Slike tilstander har nok vært med på gi ulven mindre respekt for gjerder da den sjelden eller aldri har fått seg en skikkelig «karamell». El-gjerder, vokterhunder og andre tiltak er nok veien å gå i rovdyrutsatte områder. Det bør også være slik at det ikke skal være sau overalt i dette landet.

Kilde: Viltskadecenter

Vargsymposiet 2003

Vålådalen 17. – 19. mars

Det foreløpige programmet for Vargsymposiet 2003 tyder igjen på et ambisiøst opplegg med bl.a. følgende foredragsholdere og tema i stikkordsform:

Lennart Nyman: WWF og store rovdyr, **Håkan Sand:** Ulv og elg, **Jan Perjons:** En ulvepeilers hverdag, **Jens Persson:** Jerv, **Henrik André:** Gaupe, **Ed Bangs:** Ulv, **Olof Liberg:** Ulv, **Lars-Anders Baer:** Rovdyr og rein, **Caroline Wakter:** EU og jakten, **Vemund Jaren:** Rovvilt og samfunn, **Anders Bjärvall:** Tilbakeblikk og framtid, **Barbara Promberger-Fuerpass:** Rovdyrinformasjonssenteret i Karpatene, **Christoph Promberger:** Økoturisme i Karpatene, **Lene Ottersen:** Rovdyrturisme som konfliktdemper, **Marcus Ednarsson:** Forutsetninger for rovdxyrturisme i Sverige, **Staffan Widstrand/Filip Hedberg:** Bjørneturisme.

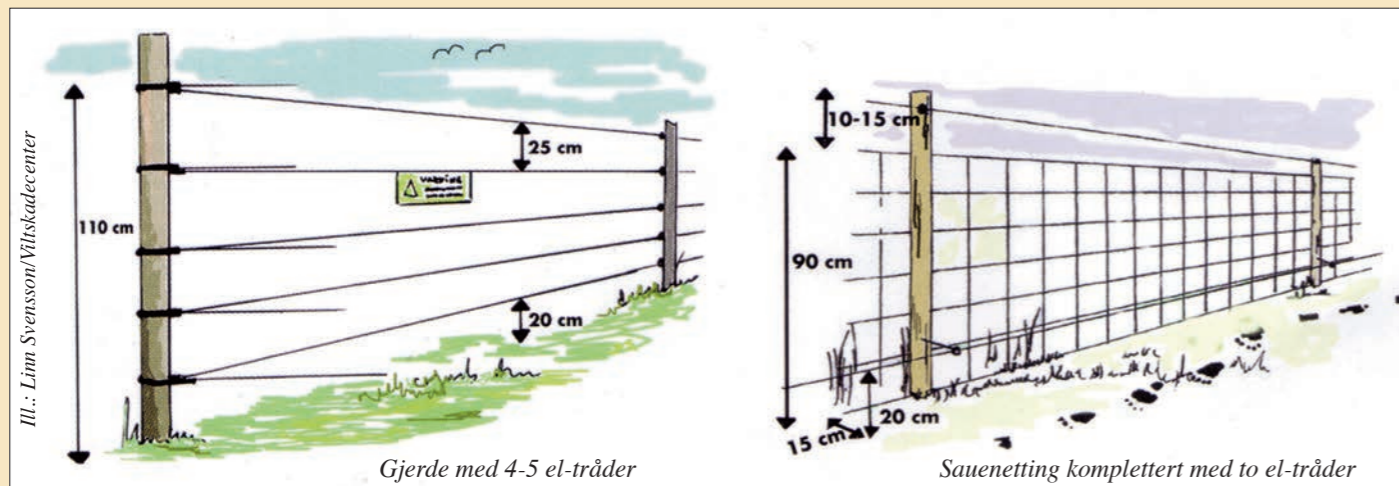
For mer informasjon, kontakt:

TAIGA Natur & Foto
Mats & Karin Ericson
www.taiga.z.se
mats@taiga.z.se
Tlf: +46 70 6475225
+46 647 35225

Ulvesommer

Ny norsk barnefilm

I følge produsenten en historie om et uvanlig partnerskap, og et enda mer uvanlig vennskap mellom et barn og et vilt dyr. Forfulgt av rasende jegere tvinges barnet til å velge side i en opphetet konflikt. Altså et velkjent tema for rovdxyrtilhengere. Manusforfatter og regissør er Peder Norlund. Filmen hadde premiere 28. februar 2003.

Vargsymposiet i Vålådalen 18.-20.3.2002

Av Viggo Ree
Informasjonskonsulent i FVR

Det etter hvert så tradisjonsrike vargsymposiet i Jämtland gikk av stabelen i Vålådalen 18.-20.3.2002 - det niende i rekken. Arrangementet samlet over 300 deltakere fra mange land. Sameksistensen mellom ulv og menneske var det sentrale tema under konferansen, men arrangørene WWF/Sverige og Taiga Natur & Foto hadde også lagt inn interessante forelesninger om gaupe og jerv.

Arrangementsstedet i Vålådalen ligger flott til i fjellskogen med utsikt til store utmarksområder. Under pausene var det mulig å ta seg ski- eller spaserturer rundt i terrenget. Dette bød på iakttagelser av bl.a. kongeørn og lavskriker.

Den skandinaviske ulveforskningen

Første dag ble dominert av svenske foredragsholdere. WWF/Sveriges Lotta Samuelson presenterte innledningsvis organisasjonens synspunkter i rovviltsammenheng - med 1.500 bjørner, 500 ulver, 900 jerver og 2.000 gauper som et minimumsmål for landet. Håkan Sand fra Grimsö Viltskadecenter gav deretter tilhørerne de siste nyhetene fra den skandinaviske ulveforskningen. Siden mars 2001 hadde sju dyr forsvunnet - enten ved tapt radiokontakt eller ved dokumentert død. Samtidig var 14 nye ulver blitt merket - pluss den finsk-russiske hannen i Norrbotten. To av disse dreier seg om GPS-merking, og Sand fortalte om fordelene og ulemper ved denne nye teknikken. Betydelige mengder data, stor presisjon i posisjonering, mindre arbeidsinnsats pr. posisjon og økt sikkerhet i forhold til kryptegere med peileutstyr er blant fordelene. Blant ulempene ble relativt kort livslengde, faste tider for og følsom dataoverføring, høyere innkjøpskostnader, dårligere posisjoneringsmuligheter sommerstid og manglende muligheter for manuell peiling trukket fram. Forskningen viser at

ulver ofte går tilbake til gamle kadavre - gjerne mange måneder etter at byttedyrene ble drept.

Camilla Wikenros fra Grimsö Forskningsstation viste til studiene av Grangårdeflokkens predasjonsmønster. I undersøkelsesperioden økte jaktsuksessen på elg fra 20 % til 60 %. Lederhunnen døde på et tidlig tidspunkt, og hannen førte valpene til byttedyrene. Her oppholdt han seg gjennomsnittlig ett døgn, mens valpene lå på kadavrene tre ganger så lenge. Kalv-andelen av drepte elger lå på 70-80 %. Antall nedlagte elger pr. ulv minsker etter hvert som flokken vokser. Bestands-situasjonen for de skandinaviske ulvene ble gjennomgått av Åke Aronson fra viltskadecenteret på Grimsö. Disse dataene blir jevnlig offentliggjort i rapporter, både i papirutgaver og på nettet. I 2001 var det 10 ynglinger. Kommentaren til at norske myndigheter fjernet Langedragsulven fra skandinavisk natur var at dette var en merkelig forvaltningsbeslutning.

Foredragsholderen under årsmøtet på Dæsbekken, Jens Karlsson fra Grimsö Viltskadecenter, tok i sitt foredrag for seg hvor og hvordan ulvene kommer til å etablere seg i framtidens Skandinavia. Presumptive ulvehabitater ble vist via en datamodell. Det er ikke nødvendigvis en sammenheng mellom elgtettheter og ulverevir. Et stort antall veier og åpne arealer med menneskelig tilstedeværelse begrenser ulvenes utnyttelse av terrenget. Egnete habitater er det imidlertid ikke mangel på i vårt naboland i øst. Bare i Midt-Sverige er det biologiske og arealmessige muligheter for minst 120 ulveflokker!

Framtidens rovdyr-Sverige

Naturvårdsverkets Björn Risinger gav en kortfattet oversikt over den svenske rovdyrpolitikken. Dette er en person vi sikkert vil høre mer fra i årene som kommer. Målsettingen er 1.500 bjørner - i dag er det ca. 1.000 med 100 årlige ynglinger. For gaupe er også målet 1.500 dyr - med 300 årlige ynglinger. Antall ønsket kongeørnynglinger er 600 hvert år. For jerv og ulv er bestandsveksten knyttet til etappemål. Man ønsker i første omgang å komme opp i ca. 550 jerver med 90 årlige ynglinger, mens tilsvarende tall for ulven er 200 og 20. Disse tallene viser at det er Sverige som også i framtiden vil ta hovedansvaret for å sikre denne delen av den skandinaviske naturarven. Norge blir i denne sammen-

hengen en hyklersk miljønasjon med et knuslete folkeferd preget av svulstige ord, børsepiper og knyttnever fra subsidierte sauebønder.

Kanadisk hovedkåsør

Årets spesielle attraksjon var kanadieren Alistair J. Bath fra Memorial University of Newfoundland. Jeg traff han første gang under rovviltsymposiet i Polen i 1994. Det var en langt mer profesjonell og selvsikker foreleser som entret podiet denne gangen. Baths første foredrag het «*What is the human dimension in large carnivore management - Working with people?*». Tap av biologisk mangfold skyldes ikke minst at naturmiljøene ikke verdsettes i tilstrekkelig grad, poengterte Bath. Gode forsknings-

Vargsymposiets attraksjon i 2002 var Alistair J. Bath fra Memorial University of Newfoundland (til venstre). Han påpekte betydningen av lokalsamfunnets innflytelse i rovviltforvaltningen, og at positive holdninger er avgjørende for ulvens framtid. Her er kanadieren sammen med vår fremste jervforsker, Arild Landa. Han har doktorgrad på jerv og holdt et meget interessant foredrag om dette mårdyret på symposiets siste dag. Foto: Viggo Ree.

resultater er ikke nok hvis man ikke får formidlet dette til allmenheten og politikerne. Han vektla den menneskelige faktoren - med holdningene til naturen og dyrelivet som det viktigste element. Følelser er også viktig, men det er først når holdningene påvirkes gjennom informasjon og kunnskap at man vil oppnå varige resultater, presiserte kanadieren. Han mente at 90 % av rovdyrarbeidet handlet om holdninger - kun 10 % gjaldt biologiske aspekter. Etter foredraget arrangerte Bath en workshop, der alle de tilstedeværende tok del i arbeidet.

På slutten av den første dagen viste Per Ahlqvist fra Grimsö Forskningsstation filmopptak fra arbeidet med ulv og gaupe. Deltakerne fikk se noen interessante opptak av revirmarkerende og løpende ulver - filmet fra helikopter.

Imponerende var også en filmsnutt der en gaupe gjemte seg innunder en gran, og hvor mannen med bedøvelsesgeværet måtte lete i mange minutter før han klarte å finne dyret innunder de tette greinene.

Holdninger til ulv

«*Människors erfarenheter av varg - hot eller möjlighet?*» var tittelen på andre dags første forelesning, der Göran Ericsson fra Sveriges Lantbruksuniversitet tok for seg holdninger til ulv i Sverige. Disse har endret seg siden 1976, da den første undersøkelsen fant sted. I dag er det generelt en positiv holdning til ulven i vårt naboland, og den gjennomgående oppfatningen er at arten har rett til å eksistere. Allikevel svarte 36 % av de spurte at de var redde for

På den første dagen gav Håkan Sand fra Grimsö Viltskadecenter symposiedeltakerne de siste nyhetene fra den skandinaviske ulveforskningen. Foto: Viggo Ree.

å møte ulv i skogen. Også denne studien viste sammenhengen mellom kunnskap og holdninger. Derfor var det ikke overraskende at eldre jegere var mest negative til arten. Det store flertallet av den svenske befolkningen er imidlertid ikke spesielt opptatt av ulveforvaltningen.

Tore Bjerke var en av få nordmenn på talerstolen i Vålådalen. Psykologiprofessoren fra NINA orienterte om frykten for dyr i Norge. For ulvens vedkommende var det en del likheter med forholdene i Sverige, men de negative holdningene til arten er mer framtrødende hos oss. Allikevel vil 78 % av de spurte at ulven har rett til eksistens i norsk natur. Som i andre slike undersøkelser viser resultatene at alder, utdanning og inntekt spiller en stor rolle i tilknytning til holdningene. Det er derfor viktig at informasjonen om rovdirene blir presentert på forskjellige måter. Interessant er det å merke seg at folk som bor i norske ulveområder er mer positive til arten enn

Foredragene til Olof Liberg (venstre) fra Grimsö Forskningsstation var for mange den store opplevelsen under vargsymposiet. Han er en meget dyktig kåsør og ordkunstner, og har en utrolig mengde med kunnskaper som strømmer ut i raskt tempo under forelesningene. I Vålådalen tok han bl.a. for seg resultater av DNA-studiene på de skandinaviske ulvene. Her sammen med gaupeforskeren og arbeidskollegaen Henrik Andrén like etter at datautstyret etter en kort pause hadde begynt å fungere igjen. Foto: Mats Ericson

de som bor i øvrige deler av landet. Bjerke er en god foreleser, og han presenterte sine forskningsresultater med snert og tørrvitte kommentarer. Og dette stoffet kan være interessant nok. Allikevel mangler alle disse rovdyrholdningsundersøkelsene utført av psykologer, sosiologer osv. ofte en grunnleggende dimensjon - rett og slett fordi disse forskerne mangler en del biologiske basiskunnskaper. For tiden bevilges det like mye penger til denne type «ulveforskning» som de biologiske studiene.

I sitt andre foredrag påpekte Alistair J. Bath betydningen av at alle interessegrupperinger må være med i utformingen av rovdyrforvaltningen. Uten lokal aksept og positive holdninger i disse miljøene har ikke disse artene muligheter for overlevelse i framtiden, mente kanadiere. Han arbeider også innen Large Carnivore Initiative for Europe, og har bl.a. erfaring fra opphold i Kroatia. Tom Heberlein fra University of Wisconsin poengerte i sin forelesning betydningen av økt artskunns-

skap og forståelse for sammenhengene i naturen for å etablere positive holdninger for ulven på sikt.

Henrik Andrén fra Grimsö Forskningsstation presenterte data om illegal jakt på gaupe. Studieområdene var Norrbotten og Bergslagen i Svealand. I perioden 1994/95 til 2000/01 forsvant 19 radiomerkete dyr i Norrbotten. Under sistnevnte vinter forsvant tre av tilsammen 31 merket gauper. Den årlige dødeligheten totalt var på 16 %. I Bergslagen ble i alt 10 radiomerkete dyr borte fra 1996/97 til 2000/01. Dyrene forsvinner først og fremst under snøscootersesongen i februar - april i nord, og under elg- og rådyrjakten i det sørlige området. I Sverige dør årlig 15-20 gauper i trafikken og 5-9 på grunn av skabb. Nesten ingen sulter i hjel.

Lokalt rovdyregasjement

Kristin Gangås fra Stor-Elvdal presenterte «Prosjekt Rovdyrkunnskap» - der kom-

munen har fått økonomisk støtte fra bl.a. Miljøverndepartementet for å spre kunnskaper og skape holdninger i tilknytning til disse artene. Ulike grupperinger i lokalmiljøet er involvert, bl.a. var det satset mye på barn og unge. Interessen for prosjektet var stor, og gode resultater oppnådd på kort tid. Dette er viktig i en kommune som Stor-Elvdal, for dette stedet har nok av negative aspekter knyttet til rovdyrforvaltningen den siste tiden - jf. fellingen av Atndalsflokket. «Kan man hata en varg?» var den spesielle tittelen på Bertil Forsbergs kåseri. Han er leder av Jägareförbundet i Värmland, og hadde et noe annet syn på ulven enn de øvrige foredragsholderne. Jaktens betydning for befolkningen og gale økonomiske prioriteringer i glesbygdene ble trukket fram. Jegerforbundet har sagt ja til 150 skandinaviske ulver, men mener at skydds jakt bør starte allerede når stammen teller 10 par. Bograngen-paret burde man kvitte seg med så raskt som mulig, for det var mer enn nok ulv i Värmland allerede! Forsberg hevdet dessuten av det må skytes 300 ulver i Sverige i løpet av de neste 10 årene, og ville ha svar på hvem som skulle gjøre denne jobben! Han hadde hatt store naturopplevelser med ulv, men forklarte at man definitivt kunne hate en bestemt ulv som drepte ens jakthund.

Afrikansk villmark og skandinavisk jerv

Et eksotisk innslag på seminaret sto Natasha Illum Berg for. Hun er storviltjeger og jaktguide i Kenya og Tanzania, og viste bilder fra en nokså annerledes verden enn det de fleste deltakerne er vant med. Enkelte trauste elgjegere ved siden av meg forsto åpenbart ikke hva den unge damen hadde å gjøre i en slik forsamling - og hva hun snakket om. Berg formidlet etter hvert sin respekt og ærefrykt for dyr, predasjon og økosystemer, og undret seg i klare og ivrige ordelag over hvordan det kunne være mulig å lage bråk for bare 100 ulver - og endog framvise et hat mot arten.

Vår jervforsker Arild Landa innledet siste dag med en gjennomgang av artens status i Skandinavia. De siste års forskningsresultater ble presentert i oversiktlige figurer og tabeller, og viste bl.a. at jerven

Avslutning på vargsymposiet 20.3.2002 med noen av foredragsholderne og arrangørene. Fra venstre: Jens Karlsson fra Grimsö Viltskadecenter, afrikajaktguiden Natasha Illum Berg, Sten Lundberg fra WWF/Sverige (med mikrofon), Arild Landa fra NINA (delvis skjult), Marie von Zeipel og Lotta Samuelson fra WWF/Sverige og de to arrangørildsjelene fra Taiga Natur & Foto - Karin og Mats Ericson. Foto: Viggo Ree.

yngher først som 3-åring og at ungene er selvstendige i slutten av september. DNA-teknikken er også kommet inn for fullt i jervforskningen, og de siste bestandstallene ble dessuten gjennomgått.

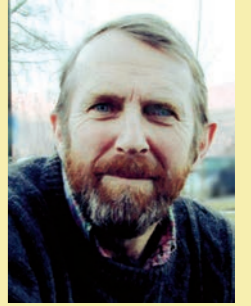
Symposiets höjare

Avslutningsdagen ble preget av foredragene til Olof Liberg fra Grimsö Forskningsstation. Han er en av Skandinavias mest sentrale ulveforskere, og i tillegg en meget dreven kåsør. Med informative kommentarer i ekspressfart - ofte med lange og slagferdige bisetninger - orienterte Liberg forsamlingen om slektskap, etableringsmønster og nyinnvandring hos den skandinaviske ulvestammen basert på felldata og DNA-analyser. Opplysningene kom så raskt at det var umulig å notere ned alt som ble sagt. Selv om disse dataene vil bli publisert senere, kan det være på sin plass å ta med at det har vært 29 pardannelser siden 1983, totalt 44 merker - hvorav 29 bar sendere pr. 20.3.2002 - og DNA-materiale var i tillegg samlet inn fra 41 døde dyr. Arbeidet til en forskergruppe i Lund har vært viktig for å kunne analysere det genetiske materialet. Ynglingen på Finnskogen i 1987 - etter at lederhunden ble ulovlig skutt i 1985 - ble besørget av søsken. Det samme skjedde de to etterfølgende årene. Den innvandrede hannen fra Finland/Russland som reprodusert seg i Gillhovtraktene i 1991, sørget for økt genetisk variasjon i den sørskandinaviske stammen. Vegårshulven kom også fra nordøst. Liberg holdt muligheten åpen for at det kunne ha funnet sted en eller flere ynglinger i grensetraktene mellom Hedmark og Sverige på 1970-tallet, og at 1983-paret på Finnskogen stammet fra disse. Dagens bestand stammer fra minst tre forskjellige dyr.

På slutten kom det en masse opplysninger - i et rasende tempo - om hvilke flokker kjente ulver stammet fra, hvor de hadde utvandret, hvem de hadde reprodusert seg med og hvordan slektskapet mellom ulike individer var. Libergs ulveforedrag fengslet forsamlingen, og var for mange symposiets definitive høydepunkt. Et klart terningkast 6! Like etterpå holdt han forelesninger om henholdsvis skabbutbruddet i Hasselfors og om gaupa utrydder rådyrene.

Symposiet inkluderte også ytringer og spådommer fra foreleserne - samtidig som deltakerne kunne stille spørsmål til panel-et. Arrangementet ble gjennomført med stor punktlighet og profesjonalitet, og det faglige utbyttet var stort. I tillegg var serveringen og bostandarden på Vålådalen Turiststation veldig bra. En stor takk til de som klarer å gjennomføre slike givende samlinger. Det gir mersmak for kommende år.

Johan Storm Nielsen
Regionleder for Midt-Norge

Saueholderne bløffer grovt om tapstallene

De fleste miljøvernere har sikkert fått med seg at 110.000 sau og lam dør på utmarksbeite hvert år. I de ca 100 dagene sauene går på utmarksbeite er dette tilnærmet riktig, men dyra går også på innmarksbeite både før og etter utmarksperioden, og tapene i denne perioden kommer ikke frem.

I *Handbok for driftsplanlegging 2002/2003*, side 315, utgitt av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, fremgår det i en tabell for sauekontrollen 2001 at de totale lammetapene i 2001 var på 12,1 %. Tapsprosenten varierer fra 8,6 i Rogaland, 12,2 i Hordaland og 14,1 Nord-Trøndelag

Grovt regnet er det 1.123 mill. vinterforete sauer her i landet, de aller fleste av disse er hodyr - søyer - som får 1,56 lam om våren, som i sum blir 1.752 mill. Når lammingen er ferdig har en derfor i alt ca. 2,875 mill. sau og lam. Lammetapene alene utgjør ifølge sauekontrollen dermed 212.000 dyr! En del av disse tapene er naturlige og uunngåelige, men det er all grunn til å spørre om hvor mye av dette som

skyldes mangelfullt tilsyn på grunn av at dyreeierne er borte på annet arbeid, underernæring og andre former for manglende profesjonalitet. Dårlig privatøkonomi er det uansett. Regner en at 2 % av de voksne dyrene tapes på beite utgjør dette vel 20.000 dyr som sammen med lammetapene blir vel 230.000 dyr, altså over det dobbelte av det saueholderne, og for så vidt også naturvernerne, opererer med i den offentlige debatt.

Når så vi en saueholder, en dyrlege eller en fagforeningsleder uttrykke bekymring over disse oppsiktsvekkende høye tallene?

Nå er det bare ca 30 % av saueholderne som er med i sauekontrollen, men erfaringsmessig er dette de største og mest profesjonelle saueholderne som har minst tap, så det er derfor berettiget grunn til å tro at tapene i realiteten er enda noe høyere. Det er disse tapstallene saueholderne og deres våpendragere i fremtiden må konfronteres med i den offentlige debatt om rovdyrtapene, ikke minst i forbindelse med den nye rovdyrmeldingen og den nye dyrevernmeldingen.

Gaupejakten i Nord-Trøndelag og Fosen - et planlagt forsøk på utryddelse

Gaupefamilien i Midt-Norge, som lenge var en av de største og mest livskraftige i landet, blir etter mange års intens jakt nå anslått til bare 54 dyr.

Fylkesmannen, som utmerket godt vet at tilveksten er på 10 %, foreslo en jaktkvote på 6 dyr. Gaupenemnda med Namdalens store helt, bjørneskytteren Martin Haugen fra Lierne i spissen, brukte sin tildelte rett til å overprøve faglige råd, og har etter flere avviste klager endelig fastsatt jaktkvoten til 9 dyr. Gaupe-nemndas rett til å overprøve faglige råd har de fått tildelt av politikerne!

Bestandens størrelse ble fastsatt av Norsk institutt for naturforskning (NINA) i samråd med Fylkesmannen ut fra de opplysninger som forelå i juni 2002. Spesielt når bestanden er så liten er det forunderlig at en ikke har gjort større innsats for å få en bedre oversikt den vinteren jakten skal foregå. I vinter har det i tillegg vært særdeles gode sporingsforhold over lang tid. I fylket hadde Statens naturoppsyn pr. 20.01.03 registrert 10 familiegrupper, dvs. flere enn ett dyr sammen. Ni av disse gruppene ble registrert tett på hverandre i Grong og Lierne, og

den tiende i Steinkjer. Det reelle antall grupper er derfor høyst sannsynlig betydelig lavere da disse foreløpige tallene ikke er arealkorrigert.

Norges Jeger- og Fiskerforbund har på direkte oppdrag fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) inngått avtale om årlige gaupe-spøringer i perioden desember-januar, altså like inntil gaupejakten startet. I Nord-Trøndelag foretok 500 medlemmer denne registreringen siste helgen i januar. Det er ubegripelig at DN har kunnet godta en slik massiv rekognosering like før jaktstart. Dette må det kunne gå an å få en endring på til neste år. Minimum 14 dager før jaktstart burde en slik sporing vært sluttført. Denne sporingen er ikke først og fremst ment som en bestandsregistrering, men er et forsøk på å følge med endringene over tid.

Dagen før gaupejakten startet, omgjorde DN gaupe-nemndas tildeling på 9 dyr til 6 slik Fylkesmannen hadde gått inn for. Og etter tre dager var gaupejakten over da 3 hodyr var skutt - en mer enn kvoten. Noe annet kan en jo ikke forvente når 500 jegere var ute på sporing dagen før jakten - etter oppdrag fra DN.

ÅRSMØTE I FORENINGEN VÅRE ROVDYR

Dæsbekken Villmarkssenter, Åsnes Finnskog
23. februar 2002

Referat

1. Valg av referent/ordstyrer

Dette ble tatt opp som første punkt på årsmøtet etter forslag fra Arne Flor. Morten Bilet ble valgt til møteleder og Randi Haakenaasen til referent.

2. Godkjenning av innkalling og sakliste

Det var ikke kommet inn forslag til nye styremedlemmer eller saker som skulle tas opp på årsmøtet innen fristen 15. januar.

Fra salen ble det hevdet at Morten Bilet på fjorårets årsmøte hadde opplyst at frist for innsendelse av forslag til nye styremedlemmer og saker som skal tas opp på årsmøtet er 14 dager før årsmøtet. Bilet avviste påstanden, og presiserte at dette måtte bero på en misforståelse. Han poengterte at fristen er 15. januar og det har den alltid vært.

Innkalling og sakliste ble godkjent.

3. Årsmelding

Kopier av årsmeldingen ble delt ut. Flor gikk grundig gjennom årsmeldingen, som inneholdt en beskrivelse av årets hendelser med detaljer og bakgrunnsinformasjon, dessuten hva styret i FVR har foretatt seg i forbindelse med hver enkelt sak, hvilke etater/politikere man har vært i kontakt med, hvilke brev som er skrevet etc. Styret har hatt flere møter med folk i Miljøverndepartementet, og har fulgt opp et enda tettere samarbeid med Svenska Rovdjursforeningen.

Foreningens informasjonskonsulent Viggo Ree orienterte om det arbeid han har utført i løpet av året. Han følger med på mye av det som skjer innen rovdyrforvaltningen i Skandinavia, og sender regelmessig ut informasjon til et stort kontaktnett i inn- og utland. Dette omfatter også forvaltnings- og forskningsinstitusjoner, svensk og annen utenlandsk presse og Bernkonvensjonens sekretariat. Ree er nylig bedt om å være representant i LCIE (Large Carnivore Initiative for Europe).

Fra salen kom det spørsmål om FVRs profilering i media. Det ble poengtert at foreningen var mindre synlig i mediebildet nå enn tidligere år. Flor svarte at foreningen fortsatt

sender ut diverse pressemeldinger, men at disse mange ganger ikke blir gjengitt i media. Dette har sammenheng med en noe mindre fokusering på rovvilt innen bl.a. en del aviser.

Lennart Fløseth redegjorde for virksomheten til lokallaget i Østfold. De arbeider med systematisk lobbyvirksomhet overfor lokale politikere, myndigheter og media, arrangerer folkemøter for å informere om ulv og Sporingsgruppa i Østfold - som Foreningen Våre Rovdyr samarbeider med - tar med mange barn og ungdommer på sporingsturer.

Fra salen kom det kommentarer om at myndighetene ignorerer FVR og klagene som skrives, at FVR burde være en sterkere spyspiss og fronte rovdyrarbeidet, at man burde gjøre mer for å stoppe ulovlig jakt og at FVR kanskje burde skifte strategi. Det ble hevdet at ulven forsvinner samtidig med at FVR blir større og har bedre økonomi, og at foreningen burde ha ambisjoner om flere medlemmer og å være mer synlige.

Det ble også foreslått at FVR burde gå til rettsak mot personer som skyter ulv i såkalt nødverge. Her svarte Flor at styret hadde vurdert saken nøye, også sammen med sin advokat fra rettsaken mot staten, og funnet at sannsynligheten for tap er stor. Ved tap må man dekke også motpartens advokatutgifter og saksomkostninger, som kan bli betydelige. Dette kan føre til at foreningen blir liggende med «brukket rygg», og den risikoen kan ikke styret ta. Det var også grunnen til at tapet i namsretten om Atnadalsflokken i 2001 ikke ble anket. Verken WWF/Norge, Norges naturvernforbund eller FVR hadde råd til å anke - selv om namsretten hadde avsagt en dom som var basert på feil fakta og premisser.

Det ble deretter en diskusjon om FVRs arbeidsmåte. Styremedlemmene sa at aksjonering ikke er del av denne. Det er behov og rom for mange foreninger med forskjellige arbeidsmetoder i rovdyrarbeidet, og FVR samarbeider med disse om mange saker. Men det er nødvendig med noen som står nær myndighetene, og som kan gi disse saklig informasjon om hva som skjer i Norge og i andre land og delta i utformingen av ny rovviltmelding osv. Dette er blant FVRs oppgaver. Det ble presisert at da FVR ble startet i

1986/87 var det svært få individer av de store rovviltartene i Norge, og kun ved langsiktig og systematisk arbeid vil man nærme seg en mer tilfredsstillende forvaltning av rovdyr. Det ble igjen advart mot å sette foreningen i fare ved aksjoner eller risikable rettsaker. Foreningens bedrede økonomiske situasjon skyldes noen større gaver det siste året, og disse midlene bør ikke straks brukes opp.

4. Regnskap/budsjett

Berit Lind gjennomgikk regnskapet for 2001. Regnskapet ble godkjent med forbehold om at revisor godkjenner det.

5. Kontingent

Styrets forslag om å øke kontingenten fra kr. 150 til kr. 200 fra 2003 ble godkjent. Foreningens budsjett ble etterlyst, men Flor hadde ikke med dette.

6. Valg

Johnny Eriksen rykket opp til styremedlem i fjor da Tormod Rype trakk seg fra sitt verv i sin toårsperiode.

Valgkomiteens innstilling:

Styremedlem Arne Flor (gjenvalg)
Styremedlem Geir Sjølie (gjenvalg)
Styremedlem Johnny Eriksen (gjenvalg)
Styremedlemene Berit Lind, Stig Anderson og Randi Haakenaasen var ikke på valg

Vararepresentant Erling Mømb (gjenvalg)
Hanne Christensen (gjenvalg)
Jan Magne Sund (gjenvalg)
Helga Riekeles (ny)

Revisor Bård Haugrud (gjenvalg)

Helga Riekeles presenterte kort seg selv og sitt arbeid i FVR-Østfold.

Valgkomiteens innstilling til nytt styre ble vedtatt.

Valgkomiteens medlemmer Burny Iversen, Morten Bilet og Viggo Ree stilte seg til disposisjon for nok et år, noe årsmøtet ikke hadde innvendinger mot.

Paul Granberg mottar rovdyrprisen 2002 - her flankert av Geir Sjøli (til venstre) og Viggo Ree

7. Årsmøteprisen - Rovdyrprisen

FVRs rovdyrpris gikk i år til Paul Granberg for hans store og mangeårige innsats for FVR. Han var foreningens første leder, og har vært en sentral skikkelse innen rovviltarbeidet i Norge i mange tiår. Granberg ble tildelt en ulvekvarell av Viggo Ree.

Etter årsmøtet samlet mange av deltakerne seg rundt bordene for servering av middag på villmarkssenteret. Eieren Roar Moe orienterte litt om stedet og dets historie. På kvelden holdt doktorand Jens Karlsson fra Grimsø forskningsstation i Sverige et svært interessant foredrag om ulvens leveste, utbredelse og vandring, identifisering av hund/ulv og peilingsteknikker. Han snakket også om merking, predasjonsmønster, forsøk på skremming/tiltrekning grunnet hundeglam, gjeterhundarbeid og tilsvarende erfaringer fra andre land.

Foredrags- holder Jens Karlsson

Søndag den 24. februar ledet Stein Erik Bredvold fra Gjesåsen en skitur nordvest for Dæsbekken der deltakerne fikk være med på peiling av en radiomerket ulvetispe som hadde tilhold i området. Det ble funnet fine spor og et elgkadaver som ulven hadde spist på.

Randi Haakenaasen

Fellesaksjonen for ulv mot misbruk av offentlige midler

FFU gjennomførte en aksjon i Eidskog kommune i Sør-Hedmark 10. januar i protest mot bruken av midler kommunen har mottatt fra Miljøverndepartementet. I forbindelse med aksjonen skriver FFU i brev til Eidskog kommune:

«Eidskog kommune har mottatt 500.000 kr fra Miljøverndepartementet som er tiltenkt tiltak for å leve med rovdyr, fryktedpende tiltak og kunnskapsformidling om rovdyr generelt. Prosjektet «Leve med rovdyr» skal vare i to år. Eidskog kommune har videreformidlet noen av disse pengene til Eidskog og Vestmarka jeger- og fiskerforeninger, og disse skal arrangere kurs i ulvejakt for pengene. Fellesaksjonen for ulv mener dette er misbruk av penger og ber Eidskog kommune om å betale tilbake pengene til Miljøverndepartementet eller omdisponere dem til tiltak som kan gjøre det lettere for befolkningen å leve med ulv.

Vi oppfordrer også Riksrevisjonen til å se nærmere på bruken av disse pengene i Eidskog kommune og ber Miljøverndepartementet kontrollere at pengene virkelig brukes etter de føringene som ligger for bruk av slike penger. Vi foreslår at Eidskog kommune i stedet bruker pengene til å kurse husdyreiere i driftsmåter hvor tap til rovdyr ikke er et problem. F. eks. kan bruk av vokterhunder, vokterlamaer, bruk av flere husdyrtyper på samme beite, raser som er bedre egnet mot rovdyr eller satse på turisme hvor rovdysafari og sporing av rovdyr være en del av tilbudene. Dette kan kombineres med gårdsdrift.

Vi ber også Miljøverndepartementet om å purre på Direktoratet for naturforvaltning om å få til et opplegg som kan brukes i forbindelse med Leve med rovdyr-prosjekter og i forbindelse med at konflikt med rovdyr oppstår rundt omkring i landet. Uttak av rovdyr som har gjort skade på husdyr er en primitiv måte å løse slike problemer på og er direkte skadelig for de som ønsker å satse på turisme hvor natur er en vesentlig del av tilbudet. Vokterhundprosjektet som har vært gjennomført i Lierne har vist oss at det er realistisk å satse på bruk av vokterhunder til å verne husdyr mot rovdyrangrep. Det er også økonomisk realistisk (sluttrapporten til NINA for vokterhundprosjektet i Lierne). En slik måte å se problemet med at rovdyr tar husdyr, gjør også bygdene enda mer attraktivt for turister.»

FVR ber MD reagere

Foreningen Våre Rovdyr reagerer også mot misbruket og mener i brev til Miljøverndepartementet at den økonomiske støtten kommunen gir jaktkurset bryter sterkt med forutsetningene som de statlige overføringene var tiltenkt. FVR ber derfor departementet om å ta dette opp med kommunen, eventuelt be om at pengene tilbakebetales.

Miljøvernpris til Sporingsgruppen

Østfold fylkeskommunes miljøvernpris 2002 ble tildelt Sporingsgruppen for ulv i Østfold. Sporingsgruppen fikk miljøvernprisen for sitt holdningsskapende arbeid spesielt rettet mot barn og ungdom, samt at de formidler opplevelser, kunnskap og erfaringer. Prisen er på 25.000 kroner. Sporingsgruppen har vært brukt som veiledere for rovdyrprosjekter i flere grunnskoler og i speidergrupper. Faktakunnskaper knyttes opp til opplevelsesturer, og alt fra barnehager, grunnskoleelever, speidergrupper, naturvernforbund og velforeninger – til sammen hele 1500 barn og unge har vært med dem på tur siden gruppen ble startet i 1997. Vi gratulerer!

Skjønnheten

– men udyret?

For 20 år siden ga jeg et bitte lite bidrag til å sparke i gang Jan Rabbens forfatterkarriere. Det er jeg stolt av i dag.

Sunnmøringen, bosatt i Sunnhordland, har begått sin fjerde bok, denne gang sammen med kollega Ole Jakob Vorraa. De har tatt for seg mårens liv og levnet, og resultatet er den beste dyrebok som noen gang er utgitt på norsk.

Av Hallgeir B. Skjelstad

La meg, for å sette dette i perspektiv, et øyeblikk betrakte prosjektet fra min egen navle. For femten år siden ga jeg ut en bok om elg. Jeg har sett elg tusenvis av ganger, og jeg har tatt noe sånt som 20.000 elgbilder. Jeg oppsøkte, som de aller fleste andre elgfotografer, steder der jeg formelig vasset i elg. Det var bare å ta for seg.

Men mår!? Jeg husker godt min aller første mår, en lørdags formiddag på vei til julehandel i Eidsvoll, da det plutselig smatt et bustehalet dyr over veien foran bilen. Et fort glimt, og så var det over. For fire år siden kunne jeg operere med følgende statistikk over rovdyrobserveringer: Ulv - én gang. Gaupe - én gang. Mår - én gang. Seinere har jeg sett mår én gang til, kanskje to. Jeg kjenner gamle fangstmenn som har adskillige mår-liv på samvittigheten, som aldri har sett mår noe annet sted enn død i conibear-fella. Jeg kjenner jegere og skogsarbeidere som har levd et helt liv i skogen uten å ha sett snurten av ekornjegeren.

Hvordan kan noen finne på å ta mål av seg å lage en bok som skildrer dette dyrets liv i bilder?

Jan Rabben innrømmer at det har tatt tid, og det har kostet uhorvelige mengder med fiken for å styre dyrets bevegelser på en slik måte at det har vært mulig å fange det med kameraøyet.

Likevel er ikke dette blitt en bok med bilder av mår som spiser fiken. Godskene har bare bidratt til å lokke mårerne i fotografenes retning. Det de har fått se, og ikke minst fotografere, er dyreadferd så spennende og overraskende som det går an å tenke seg. Som den augustmorgenen da mår mamma lærte sønnen sin at det er visse grenser for hva man gjør i et mor-og-sønnforhold, også i mårfamilien. Junior har

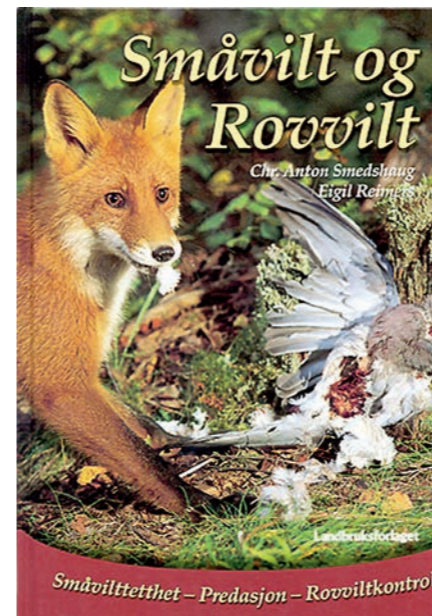
vokst seg til kar, og oppfører seg deretter. Når mora markerer, er han straks frampå og undersøker lukta, og det er tydelig at han skjønner hva signalene forteller. For den unge mannen smyer nesa inn under mora for å lukte, og i neste øyeblikk prøver han å pare seg med henne. Mora reagerer eksplosivt, hun gyver løs på frekkasen og jager ham rasende av gårde. Innavl fremmer ikke avkommenes levedyktighet, og mårhunnen oppfører seg deretter.

Intermessoen er et av de mange spennende øyeblikk som skildres i «dagbokdelen» av beretningen fra mårskogen, gjengitt med en Fønhus-aktig forteller glede. Men denne boka har en styrke i tillegg, som skiller den fra mange andre norske naturbøker, skrevet av fotografer eller jegere som rett nok både har sett og opplevd, men som ikke har tatt seg bryet med å sette opplevelsene i perspektiv. Begge forfatterne av «i mårskogen» besitter en biologisk kompetanse som gjør boka faglig solid, og tro ikke at det gjør den kjedeligere. Har du én gang sett et TV-program med David Attenborough, bør du ha oppdaget at naturen og virkeligheten overgår fantasien når historien skal fortelles. Ingenting er mer interessant enn en innsiktsfull beretning om naturen.

Og måren trenger det. Flyktig som «skogens skygge» lever, har denne sjarmøren i pels aldri fått sjansen til å innynne seg hos mennesket. Derfor har de som ønsker å framstille den som et udyr som bør fjernes til beste for skogsfugl og hare, hatt fritt spillerom.

Rabben og Vorraas bok viser hvor vakert dette dyret er, uten at det er noe poeng i spørsmålet om dens plass i naturen. Men de to biologene forteller om et dyr som ikke på noen måte har revens eksplosive forplantningspotensial. Den benyttet seg av konkurransefordelen den fikk da skabben tok livet av reven, men måren hevder store territorier, lever lenge og formerer seg langsomt. Dessuten: Viltforskerne konkluderer med at som næringsgeneralist har måren minimal effekt på skogsfugl og annet matvilt. Og, påpeker forfatterne, bør ikke de som synes det er en stor opplevelse å få se en mår, ha like stor innflytelse på forvaltningen av denne arten, som de som absolutt skal ta livet av den?

Uansett hva du måtte mene om mår, burde du unne deg gleden av «i mårskogen». Du finner dessuten mye mer i denne boka, ikke minst billedmessig, der et av de utenom-mårlige høydepunktene er en serie bilder av hønsehaukparing, fullt på høyde med det tilsvarende motivet som ble kåret til «årets naturbilde» i Finland for noen få år siden. Om boka er fra Vestlandet, er den like fullt den vakreste skildring av vår egen skogsnatur, som noen gang er utgitt i Norge.

Sommeren 2002 presenterte Landbruksforlaget en ny bok under tittelen «Småvilt og Rovvilt». Boka er forfattet av Chr. Anton Smedshaug og Eigil Reimers, og gir seg ut for å være en oppsummering av vesentlig kunnskap om predasjon på småvilt. «Vesentlig» blir i dette tilfellet et begrep som bør underlegges nøye vurdering, for maken til ubalansert og ensidig partsinnlegg mot rovdyr skal en lete lenge etter.

Samlet sett minner boka mest om et «kampmanifest» fra begynnelsen av forrige århundre, men drapert i utvalgte deler av nyere forskningsresultater. Ikke ett forskningsresultat gjengis som kan så den minste tvil om forfatterens underliggende, til det religiøst fanatisk grensende budskap, nemlig at rovdyr dreper vilt som jegerne ellers kunne ha fått skyte. Er alle forskningsresultater så entydige og naturen så enkel og lett tolkbar?

Bokas «vitenskapelige grundighet» kommer til syne flere steder hvorav et fåtall eksempler bør trekkes fram. Alle rede omtalen av den historiske endringen i forvaltningen av predatorer (s. 10) er utrolig mangelfull. Forfatterne unnlater elegant å nevne at fredningen av predatorer startet allerede i 1930 med totalfredning av de fleste ugleartene. Pr. 16. juni 1971 var alle rovfugler og ugler totalfredet i Norge, hovedsakelig fordi man innså at disse artene selv var truet, og ikke representerte en trussel mot andre arter. Forfatterens overfladiske fremstilling skaper et inntrykk av at denne fredningen hovedsakelig skjedde med den nye viltloven av 1981. Det mest skremmende med forfatterens fremstillinger og grunnholdninger er at de beveger seg faretruende nær det som lovmessig i dag behandles som faunakriminalitet, og at Landbruksforlaget velger å utgi slike holdninger i bokform.

Chr. Anton Smedshaug
Eigil Reimers
Småvilt og Rovvilt
Landbruksforlaget 2002
Kr 388,-

Et gufs fra viltstelletts oldtid

Av
Paul Granberg
Roar Solheim

På side 45 gjengir forfatterne resultater fra Johan B. Steens rypeundersøkelser i Nord-Østerdal: «Av de 179 kyllingene ble 38 tatt av identifisert predator (6 av rev, 10 av røyskatt, 5 fra samme kull) av mink, 4 av tyvjo, 2 av myrhauk og en av tårnfalk), mens 46 ble tatt av uidentifiserte predatorer. Det ble ikke registrert dødsfall som følge av sykdom, klima eller ernæring. 35 kyllinger døde av andre årsaker, av disse 22 av forskningsaktivitetene, 8 tråkket i hjel av sau, 5 omkom under skybrudd (de hadde forlatt høna).» Selv har vi alltid regnet skybrudd som et utslag av klimaet, og når avsnittet er illustrert med et foto av en død rypekylling med underteksten: «denne rypekyllingen døde antagelig av kulde og næringsmangel», blir den logiske slutningen fullkommen. Det er jo også interessant at forskningsaktivitetene alene sto for hele 12,3 % av kyllingtapet. Men denne formen for tap er kanskje ikke vesentlig nok? Et annet spørsmål som refererer seg til det siterte arbeidet, er at tyvjo aldri er påvist som forekommende i hekketiden i innlandet (se bl. a. Norsk Fugleatlas).

I forbindelse med reveskabben som gjorde seg gjeldende for fullt omkring 1980, viser forfatterne diagrammer over avskytingen av rev som avtok drastisk, mens avskytingen av småvilt gikk opp (side 54). Dette tolkes ensidig som resultat av mindre predasjonstrykk på småvilt. Men forfatterne nevner ikke med ett ord at vi i 1981 fikk en ny viltlov som åpnet for tidligere jaktstart med lengre og mer fleksible jakttider. Blant annet ble det nå mulig å drive harejakt med hund fra 15. september, mot tidligere først etter at elgjakta var slutt godt ut i oktober, et tidspunkt hvor harejakta mange steder var illusorisk på grunn av snøforholdene. Det viktigste argumentet for den sene jaktstarten man tidligere hadde på hønsefugler var at fuglene tidlig

på høsten trykket for hardt, slik at de var for lette å skyte (!). Det skulle bare mangle om ikke en så radikal omlegging av jakta ikke også skulle gi seg utslag i fellingsstatistikken.

Når snøskoharene i Canada (side 67-70) bedømmes å ha mindre enn 1 % sjanse for å overleve i en depresjonsfase, mens 4 % overlever ved kunstig mattilførsel, så viser vel dette klart at terrengets bæreevne er oppfylt. Når så 20 % hadde overlevelsesmulighet når rovpattedyr ble utestengt i tillegg, burde vel dette antyde at disse predatorer faktisk fyller en sentral økosystemfunksjon ved å begrense faren for overbelastning på biotopen!

I forbindelse med formeringskapasitet slår forfatterne fast at de fleste predatorer er territorielle mens byttedyrene ikke er det, men de stiller ingen økologiske spørsmål om hvorfor det er slik! Et annet interessant spørsmål å stille burde jo være hvorvidt vi mennesker med dagens jaktordninger er territorielle i vår predasjon?

De fleste undersøkelser som boken omtaler er av kort varighet, gjerne 3 til høyden 6-7 år, det vil si at de strekker seg over én til to sykluser i naturlige bestandsvingninger. Forfatterne etterlyser langsiktige forsøk med predatorbekjempelse som minimum bør vare over en 8-10 års periode. Dette synes direkte naivt når en tenker på det største og dyreste viltekspériment som er gjennomført i Norge, nemlig den statlige predatorbekjempelsen som varte i over ett hundre år, og som ble endelig avsluttet rundt 1970. Hvorfor avsluttet man dette, hvordan sto det til med småviltbestandene før prosjektet startet, og hvordan sto det til ved avslutningen? Hvordan oppførte bestandene seg i de hundre årene som prosjektet varte? Mye taler for at hønsehauken, som omtales som en av de store predatorer på skogsfugl, har fått sin bestand redusert til kanskje bare 10-15 % av den opprinnelige bestand. Har vi fått mer skogsfugl av den grunn? Slike spørsmål har ikke forfatterne ofret så mye som en linje på!

På et viltstellmøte omkring 1950 uttalte en fremtredende representant for jegermiljøet følgende: «Det som Norges Jeger- og ►

MESTERVERK: Gå ut og prøv å få et bilde av mår. Så kan du tenke deg at du skal fylle en hel bok.

Jan Rabben
Ole Jakob Vorraa
I mårskogen
Harpiks forlag 2002
Kr 368,-

Fiskerforbund ikke vet om vilt og viltstell er ikke verdt å vite» (!). Til tross for slik viten (!) har vi fortsatt viltforskningen i Norge gjennom 50 år fram til i dag. Alle-rede før 1950-tallet visste vi at de fleste småviltarter har et formeringspotensiale som ville føre til «oversvømmelse» på få år, dersom alle individer kunne vokse opp. Vi visste også at predatorer dreper 40-50 %, ja endog opp mot 80-90 % av denne produksjonen i løpet av det første leveåret, og at dette var en faktisk del av «naturens orden». Hva er så galt med det?

På side 91 i boka slipper forfatterne ettertrykkelig katta ut av sekken, til og med uthevet skrift: «Hovedpoenget med de fleste viltstelltiltak er å øke tettheten av vilt og dermed legge forholdene til rette for økt avskytning». Jaså, er det DET det er? Selv har vi vært nært knyttet til viltstell og viltforskning det meste av livet, men aldri sett det slik. Derimot har vi sett det som en hovedoppgave for viltstellet å ta vare på og utnytte den fellesarven som vårt viltlevende dyreliv representerer, til størst glede for HELE befolkningen, og ikke bare de ca 3,5 % av oss som hvert år utøver jakt og fangst. Det kan jo hende at en og annen av de resterende 96,5 % av befolkningen setter like stor pris på å se en rødrev eller rovfugl i live, som å skyte i hjel ei rype eller to? Forfatterens målsetting stemmer da også dårlig med det som offisielt er uttalt både fra Norges Jeger-

Fiskerforbund og de fleste småviltjegere vi kjenner. De er som regel svært samstemte om at det er naturopplevelsene under jakta som teller mest, og ikke hvor mange lik man får i sekken. Forfatterne blottlegger en holdning som om alle frittlevende viltarter er deres og andre jegeres eiendom, som de, og BARE de, har rett til å høste av. Hvilken arroganse og suverene forakt for de prosesser som nettopp har frambragt de artene vår fauna omfatter, nemlig den samvirkning som finner sted mellom artene og som er selve kjernen i den viktigste evolusjonære prosess – naturlig seleksjon!

Et ordtak sier at når utgangspunktet er som galest, blir resultatet som originalest. Det kan være på plass å sitere avslutningen i Yngvar Hagens bok Rovfuglene og viltpleien fra 1952 (som for øvrig ikke er nevnt i litteraturoversikten, selv om Hagens arbeider omtales i teksten): «I vår tid er rovviltet ikke noe alvorlig problem, bedømt ut fra praktiske og jaktøkonomiske hensyn. En generell rovviltbekjempelse fører ikke ubetinget til noen bedring i viltstatusjonen. Derimot kan bekjempelse være berettiget i enkelte særlige tilfelle. Når rovviltsaken likevel har en alvorlig side, skyldes ikke dette først og fremst rovdirene og rovfuglene selv, men vår innstilling til dem. Det er denne som innebærer et faremoment, ganske enkelt fordi den avleder oppmerksomheten fra langt viktigere spørsmål i viltpleien. Setter vi

saken på spissen, må vi si at den nærmest representerer et psykisk problem hos oss selv, hos oss som driver jakt.»

Er det kanskje derfor at enkelte forskere og viltstellfolk stadig «må finne opp hjulet», i stedet for å konsentrere seg om andre spørsmål. Når vi vet, om det enn er lite påaktet, at jaktutbyttet ofte tar like stor andel av overskuddet i småviltstammene som predatorne, er det merkelig at dette blir viet så liten interesse med tanke på å øke bestandene, om det nå er det som er målet?

Den jaktutøvelsen vi årlig er vitne til i våre skoger og fjell, og som legger en betydelig demper på naturopplevelsen for andre om høsten, bør være et studium verdt. Dette spesielt med tanke på at det bak mange av disse jegerne ligger skade-skutte og døende vilt i en mengde som i blant overstiger det utbyttet som kommer med i jaktstatistikken!

Tidligere ble det ofte fleipet internt blant zoologer med begrepet «børsepipe-zoologi» – en betegnelse på den gammeldagse form for viltforvaltning hvor viltforskning bare ble drevet gjennom å skyte det man skulle studere. Det er forstemmende at det fortsatt finnes folk som mener seg å være viltforskere, samtidig som de velger å studere vår ville fauna over siktemidlene på et jaktvåpen.

Foreningen Våre Rovdyr

Lokalkontakter

Øst-Finnmark
Hans Dransfeld
9930 Neiden
p 78 99 63 07

Nord/Midt-Troms
Hans Prestbakmo
Takelvia
9321 Moen
p/a 77 83 13 24

Sør-Troms
Ole Halvorsen
Straumen
9410 Borkenes
p 77 09 24 92

Nordland
Hans Gundersen
Vidrek
8520 Ankenesstrand
p 76 95 96 55,
mob 94 50 84 41

Hordaland
Rune Olav Vetås
Kolstibotn 54
5098 Bergen
p 55 27 04 93

Rogaland
Svein Efteland
Toreskogv. 35
4352 Kleppe
p 51 42 62 47

Vest-Agder
Birger Westergren
Sømskleiva 11
4637 Kristiansand
p 38 04 69 87

Vestfold
Helge Schjerve
Sandsværv. 62
3616 Kongsberg
p 32 76 63 16
mob 98 88 27 99

Buskerud
Viggo Ree
Pamperudbakken
3530 Røyse
p 32 15 77 15
mob 98 64 57 75
fax 32 15 78 22

Valdres
Svein Sørli
Svoldersgt. 2 B
Y219
2821 Gjøvik
p 61 36 46 94

Land
Geir Høitomt
Rute 527
2870 Dokka
p 61 11 13 20

Ottadalen
Per Bådshaug
Postboks 190
2686 Lom
p 61 21 14 18

Røros
Tom Johansen
Skjevdalen
7460 Røros
p 72 41 38 35

Nord-Østerdal
Hans J. Engan
2500 Tynset
p 62 48 04 40

Sør-Hedmark
Ole J. Myhrvold
Hyttebakkstien 9
2200 Kongsvinger
p 62 81 52 22

Halden
Johnny Eriksen
Major Forbusgt. 10
1776 Halden
p 69 18 71 10
a 69 30 33 30
mob 92 89 69 51

Ledelse

Leder
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Sekretær
Randi Haakenaasen, Welhavens gt. 6, 0166 Oslo
p 22 20 56 74

Kasserer
Stig Anderson, Lokesvei 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Øvrige styremedlemmer
Berit Lind, Sophus Aars vei 27, 0588 Oslo
p 22 22 97 19, mob 97 54 93 03

Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Johnny Eriksen, Major Forbusgt. 10, 1776 Halden
p 69 18 71 10, a 69 30 33 30, mob 92 89 69 51

Vararepresentanter
Erling Mømb, Østtagrenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Jan Magne Sund, Sund, 1798 Aremark
mob 97 68 24 27

Helga Riekeles, Saltboveien 33, 1560 Larkollen
p 69 26 37 09, mob 99 60 72 09

Redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsveien 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Medietalsmann
Morten Bilet, Måltrøstveien 33 A, 1430 Ås
p 64 94 31 14, a 22 90 20 00, mob 93 04 71 78

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Midt-Norge
Johan Storm Nielsen, 7760 Snåsa
p 74 15 12 77

Regionleder Sørlandet
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * påse at myndighetene følger opp gjeldende bestemmelser, f.eks. viltloven og internasjonale konvensjoner
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdirenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
  - artenes artereproduksjonstid
  - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
  - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

FVRs nye T-skjorter

Svarte T-skjorter i bomull med motiver av Viggo Ree. Den ene med gaupeunge og tekst "Ikke skyt moren min!". Den andre med ulv og teksten "Ulven - en naturlig del av norsk fauna". Størrelser M, L og XL. Pris kr 120 pr. stk. + porto.

Bestilles fra Helga Riekeles (FVR i Østfold) via følgende alternativer:

E-post: helgarie@c2i.net

Post: Helga Riekeles, Saltboveien 33, 1560 Larkollen

Tlf.: 69263709 (evt. les inn bestilling på hennes automatiske telefonsvarer). Du mottar så varen sammen med giroblankett.

Ulvfondet

Konto 2800 10 08317

Foreningen Våre Rovdyr

Postboks 195
2151 Årnes

E-post: fvr@fvr.no

Tlf.: 63 90 93 56 (aut. svarer)

Web: www.fvr.no

